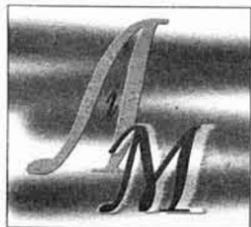

МАСТАЦТВА

і мастацтва

25 сакавіка 2005 г. № 12/4299

АНОНС!

Ліхтар, што вядзе праз вякі і далягляды

...ёсць у паэме тое, без чаго і не можа быць па-сапраўднаму значнага мастацкага твора на гістарычную тэматыку: багатая фантазія дазваляе ёй падаць падзеі менавіта так, як яны маглі разгортвацца. Гэта магчыма толькі ў тым разе, калі ў творчай асобе ў адно цэлае спалучаюцца пісьменнік і гісторык.

Алесь МАРЦІНОВІЧ СТАР.

6

У Нацыянальным мастацкім музеі краіны адкрылася выстаўка "Памяці ўсіх тых, хто ратаваў унікальныя каштоўнасці Беларусі", прымеркаваная да 60-годдзя Вялікай Перамогі. З прадстаўленых тут 60 абразоў і скульптур большая частка — даваенныя.

СТАР.

11

Людзі плюс лялькі

Гульня ў лялькі для жыхароў Краіны Маленства — гэта сур'эзна. Як само жыццё. Ігра з лялькамі ў Свечэ Тэатра — рэч таксама сур'эзная. Вельмі. На ўсё жыццё.

Праз магію гульні ды ігры між чалавекам і лялькай ладзіцца дзіўная сакральная сувязь. Тэатр-свет, у ім — акцёры-людзі. Людзі-маскі. І лялькі.

Ёсць нагода пра гэта паразважаць: набліжаецца 27 сакавіка, Міжнародны дзень тэатра. Ды і 21 сакавіка цяпер свята: Міжнародны дзень лялечніка.

А для Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек на чале з А.Ляляўскім сёлетні сакавік шматкрош адметны. Пасля рэканструкцыі базавага памяшкання артысты вярнуліся ў свой абноўлены дом. Новы сезон тэатра, што распачаўся ў нязвычайны тэрмін, з надыходам вясны, адкрылі прэм'еры. Абелзве — спектакль "Чайка". Вольгт прачытання" паводле хрэстаматыйнай п'есы А.Чэхава ды "Адвечную песню" паводле аднайменнай Купалавай паэмы — тэатр паказваў у Мінску два вечары запар. Праўда, прэм'ерныя паказы адбыліся раней на іншых сценах: падчас брэскай "Белай Вежы" ды фестывалю ў Разані. Днямі "Чайка" вярнулася з выраю, годна паказаўшыся на фестывалі ў Іванаве. І гэта, як вядома, не першы "вольгт прачытання" А.Ляляўскім драматургіі Чэхава: раней была прэм'ера паводле "Вішнёвага саду" — "З Парыжам скончана". Тэатр перачытвае класіку, ствараючы на сцэне і ў зале новы свет фантазій, ідэй, уяўленняў, пачуццяў, стасункаў. Сакральны свет жыцця ў творчасці. Людзі плюс лялькі.

Калаж В. Калініна
Фота А. Спрычана

Загадка пакалення пераможцаў

Да 60-годдзя перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне Інстытутам гісторыі НАН Беларусі і рэдакцыяй часопіса "Польмя" ў памяшканні Інстытута гісторыі быў праведзены "круглы стол" "Вялікая Айчынная вайна ў гістарычнай памяці беларускага народа".

На пасяджэнні прысутнічалі: дырэктар Інстытута гісторыі Аляксандр Каваленя, намеснік дырэктара РВУ "Літаратура і Мастацтва" Мікалай Станкевіч, дырэктар Інстытута літаратуры НАН Беларусі Уладзімір Гніламедаў, галоўны рэдактар часопіса "Польмя" Мікола Мятліцкі, пісьменнік Аляксандр Савіцкі, загадчык сектара выкладання грамадазнаўчых дысцыплін упраўлення вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі Міністэрства асветы, кандыдат гістарычных навук Надзея Ганушчанка, выкладчык гісторыі БНТУ, кандыдат гістарычных навук Валерыя Протчанка, навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі Ірына Варанкова, выкладчык Мінскай гімназіі №5 Наталія Шарова, член-карэспандэнт НАН Беларусі, супрацоўнік Інстытута гісторыі Пётр Петрыкаў, старшы выкладчык Гродзенскага абласнога інстытута павышэння кваліфікацыі Міхась Жураўкоў, а таксама стваральнікі падручніка "Вялікая Айчынная вайна ў кантэксце Другой сусветнай вайны" — дацэнт БДУ Мікалай Казак, дацэнт БДПУ імя Максіма Танка Марат Жылінскі, кіраўнік сектара Інстытута адукацыі, выкладчык БДПУ Марына Краснова, прафесар, кандыдат гістарычных навук, выкладчык Акадэміі МУС РБ Іван Саракавіч, прафесар тэхніверсітэта, гісторык Барыс Даўгатовіч.

Мы так далёка ад вайны ў часе, што нянавісьць павінна забыцца, а перамога — стаць каштоўным неацэнным вопытам. Не нянавісьць да ворага дапамагла перамагчы, сёння гэта ўжо зразумела. Наадварот, дабрыва, самаадданасць, узаемадапамога і любоў да сваёй зямлі падарылі нам перамогу.

Мы можам казаць пра сапраўдную загадку пакалення пераможцаў. Яно выхоўвалася для мірнага жыцця, для працы, але аказалася здольным да здзяйснення ваенных подзвігаў. Адкуль у славянскіх народаў, якія ніколі не былі агрэсарамі, узняліся тыя якасці, што дазволілі нам перамагчы?

Адкрываючы пасяджэнне "круглага стала", пазт Мікола Мятліцкі адзначыў: "Сёння, гартуючы пальмяныя старонкі Вялікай Айчыннай, мы, прадстаўнікі пакалення, якое не бачыла вайны, больш і больш думаем пра тое, што давялося вынесці нашым папярэднікам... На тэрыторыі сарака краін адбываліся ваенныя дзеянні. Фізічны, маральны і духоўны подзвіг здзейснены. Такой вайны ў гісто-

рыі чалавецтва яшчэ не было, і зараз мы павінны яшчэ раз уважыць, усебакова разгледзець кошт нашай перамогі".

У звароце да ўдзельнікаў Аляксандр Каваленя засяродзіў увагу на тым, што, "дзякуючы змаганню нашых дзядоў, мы адстаялі ўвесь свет ад навалы карычневай чумы, талды як ні адна армія свету, ні адна дзяржава не змаглі спыніць фашысцкую армію... Сустрэчы, падобныя на дадзенае пасяджэнне, дапамагаюць аднаўляць і захоўваць памяць пра тых, хто падараваў нам шчасце жыць. І гэта толькі пачатак той вялікай працы, якая будзе праводзіцца творчай інтэлігенцыяй, навукоўцамі і настаўнікамі".

Праблема выхавання моладзі заўсёды застаецца надзённай. Навукоўцы падрыхтавалі падручнік па гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Спецкурсы чытаюцца ў розных навучальных установах — ад ліцэяў і школ да ВНУ. Пра гэта таксама ішла гаворка на пасяджэнні.

Так Надзея Ганушчанка між іншым заўважыла: "На дадзеным "круглым ста-

ле" важнае і актуальнае пытанне Вялікай Айчыннай вайны разглядаецца з усіх бакоў яго важнасці: з пункту погляду зместу і арганізацыі перадачы ведаў пра вайну маладому пакаленню.

Створаны ў нашай рэспубліцы вучэбны дапаможнік "Вялікая Айчынная вайна", вельмі станоўча быў успрыняты ў іншых краінах СНД, нашай педагагічнай, бацькоўскай, вучнёўскай грамадскасцю. У хуткім часе плануецца выданне пада-

рункавых варыянтаў падручніка і дадатковыя тыражы. Выкладанне гэтага курса не абмяжуецца адным годам, а стане важнай часткай гістарычнай адукацыі".

Наталія Шарова, якая на працягу дзесяці гадоў вяла ў гімназіі №5 спецкурс "Суровая праўда вайны", падзялілася метадкай і дасягненнямі праведзенай вучнямі даследчай работы па вывучэнні баявога шляху адзінага ў свеце 46-га гвардзейскага жаночага авіяпалка.

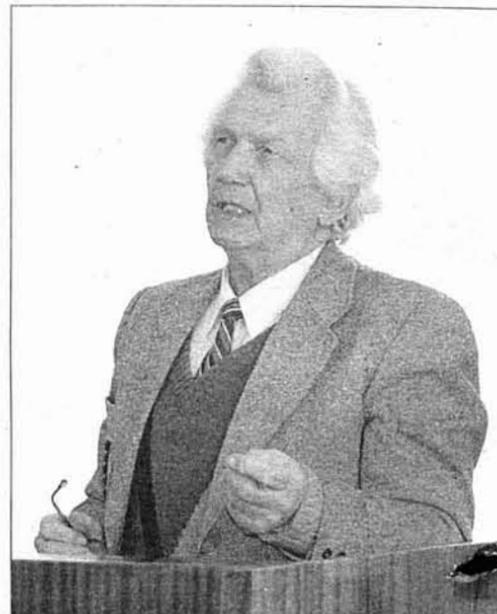
Мы не ведаем усёй гістарычнай праўды. Ды гэта і немагчыма, бо дадзеныя гісторыі — не толькі аб'ектыўныя факты, але і суб'ектыўныя ўспаміны, развагі, эмацыянальны фон. Многатысячныя баі, тактычныя знаходкі, перамогі велізарных армій — гэта толькі адзін бок ваеннай гісторыі, фактычны, аб'ектыўны. Ёсць і суб'ектыўны бок. Ён адлюстраваны не ў падручніках, а ў мастацкіх творах — гэта лёсы людзей. Іх прыхільнасці, адчуванні. Іх духоўны вопыт.

Успаміны ўдзельнікаў вайны даюць нам магчымасць зразумець той эмацыянальнай настрой, які некалі абумовіў нашу перамогу. І не прамовы палітыкаў успамінаюцца ветэранам, не ідэалагічная машына сталінскай дзяржавы, як можна ўявіць, пачытаўшы творы асобных сучасных публіцыстаў.

Духоўны вопыт пераможцаў даносіць да нас мастацкая літаратура і ўспаміны ветэранаў. Удзельнік вайны пісьменнік Аляксандр Савіцкі звярнуў увагу прысутных на важнасць захавання памяці пра Вялікую Айчынную вайну для нашчадкаў і падзяліўся ўспамінамі: "Страціўшы памяць — памяць народа, памяць зямлі, памяць як філасофскую катэгорыю, як сутнасць жыцця чалавека, мы страцім усё..."

Я прайшоў вайну да канца, распісаўся на рэйхстагу, быў тройчы паранены. У памяці сярод іншых захаваўся такі эпізод: 22 красавіка 1945 года, баі ў прыгарадзе Берліна. Цвітуць бэльгія вішні, паўсюль чорны дым ад выбухаў і з акон літаральна кожнага дома вісяць бэльгія "сцягі" — Нямецчына здавалася, хоць Берлін яшчэ ярасна абараняўся...

Я з вялікім хваляваннем чытаў кнігу "Вялікая Айчынная вайна ў кантэксце Другой сусветнай вайны" і павінен ска-

заць, што тут змешчаны каласальны аб'ём інфармацыі. Гэта выдатная кніга, якая сёння можа перавярнуць многае ў свядомасці нашых людзей".

Гісторыю Вялікай Айчыннай вайны і праблемы, звязаныя з гэтым, даследавалі разам вучоныя, пісьменнікі і педагогі.

Тэма вайны стала адной з асноўных у творчасці беларускіх літаратараў. Мы не можам уявіць сучасную культуру, сучасны менталітэт беларуса, адмятаючы факт сапраўды гераічнага змагання нашага народа падчас Другой сусветнай вайны. Літаратура БССР і былой Югаславіі займалі першае месца сярод нацыянальных літаратур, прысвечаных тэме вайны. Не трэба забывацца і пра беларускі кінематограф, які стаў вядомым у іншых краінах менавіта дзякуючы фільмам ваеннай тэматыкі. Мы можам жартаваць з гэтага, але факт поспеху не аспрэчым.

Аднак многія факты, якія тычацца гісторыі вайны, былі перагледжаны навукоўцамі і ўдакладнены шэраг лічбаў. Даследаванні ў гэтым кірунку не перарываюцца. Час ідзе, але мы ведаем пра вайну яшчэ далёка не ўсё. Напрыклад, да гэтага часу не прызначана агульная для ўсіх краін дата пачатку Другой сусветнай. Навукоўцы розных дзяржаў пачынаюць адлік ваенных дзеянняў ад розных календарных дзён. Еўрапейцы сыходзяцца на тым, што дата пачатку вайны 1 верасня 1939 года — першы дзень вайны між Германіяй і Польшчай. Амерыканцы ж адносяць гэту падзею аж на 7 снежня 1941 года — калі Японія атакавала амерыканскі флот у Перл-Харбары. Вучоныя Кітая наадварот лічаць пачаткам вайны больш раннюю дату — 7 ліпеня 1937 года, пачатак адкрытай агрэсіі фашысцкай Японіі супраць Кітая. Наогул, нямала пытанняў яшчэ належыць вырашыць навукоўцам...

Уладзімір Гніламедаў сказаў пра дасягненні беларускай літаратуры ў асветленні ваенных падзей і акрэсліў праблемы сучаснага літаратурнага працэсу: "Тэма Вялікай Айчыннай вайны невычэрпная, бясконца, таму што раны вайны незагоеныя, яны будуць, як і раней прысутнічаць у літаратуры. Літаратура — адзін са сродкаў захавання памяці пра вайну. З цягам часу ўзнікаюць новыя пытанні, высвятляюцца новыя падзеі, сітуацыі, акалічнасці і асваенне гэтай тэмы развіваецца па лініі назапашвання новых фактаў, па лініі пазнавальнага ўзбагачэння, а таксама па лініі новага асэнсавання маральных праблем, звязаных з паводзінамі чалавека на вайне, якія сёння ўяўляюцца нам у іншым святле."

Беларуская літаратура стварыла шмат выдатных кніг на ваенную тэматыку, але трэба думаць пра заўтрашні дзень літаратуры пра вайну. У сённяшняй літаратуры, асабліва што тычыцца пошуку новых сродкаў выразнасці, новых чалавечых ты-

паў, новай паэтыкі, гэтага нестася. Але хочацца верыць, што папярэдні вопыт дапаможа зрабіць новы рышок у асвятленні гэтай тэмы і прыйсці да новых яскравых здабыткаў”.

Наша гістарычная навука развіваецца хуткімі тэмпамі, але важна не толькі адшукаць гістарычную праўду, але яшчэ і прапанаваць яе шырокаму чытачу ці глядачу. Роля музеяў у гэтым неацэнная.

Ірына Варанкова заўважыла, што памяць вайны захоўваецца ў экспанатах музея Вялікай Айчыннай вайны, якія самі па сабе падаюцца “маўклівымі”. Музейная калекцыя ўзнагарод — ордэнаў і медалёў — адна з самых каштоўных, каштоўных не толькі ў матэрыяльным плане, але і як адлюстраванне чалавечых лёсаў. Дарэчы, першы ордэн з’явіўся ў музеі ў 1951 годзе і належаў загінуўшаму дваццацігадоваму хлопцу Пятру Гушко. І, як паведаміла І.Варанкова, сёння ў музеі Вялікай Айчыннай вайны захоўваецца амаль 3000 узнагарод, якія належалі франтавікам, партызанам і работнікам тыла.

Сучасная масавая культура мае сур’ёзную загану. Яе галоўны станоўчы герой — звышчалавек, які валодае фізічнымі звыш якасцямі. А сапраўдныя героі ў рэальным жыцці былі абсалютна звычайнымі людзьмі. Многія пісьменнікі-класікі даследавалі якраз псіхалогію звычайнага чалавека, які аказаўся здольным на подзвіг. Гісторыя Вялікай Айчыннай вайны — не толькі старонка гісторыі, якой мы ганарымся. Гэта крыніца псіхалагічнага вопыту.

Атрымалася так, што апошняе дзесяцігоддзе стала нейкім правалам, часам падмены каштоўнасцей, часам гістарычнага бяспамятства. Выступоўцы не раз

не маўчаць, а гаварыць, тлумачыць і тым самым адстойваюць нашу перамогу і светлую памяць герояў.

Падзеі Вялікай Айчыннай вайны ўсё аддаляюцца ад нас у часе. З кожным годам усё менш ветэранаў прымаюць віншаванні з Днём Перамогі. Мы страчваем жывых носьбітаў памяці, тых, хто можа перадаць нашчадкам не толькі факты, але і эмоцыі, пачуцці.

Еўрапейскія народы, якія адчулі на сабе вайну і акупацыю, спадзяваліся, што Другая сусветная вайна будзе апошняй глабальнай вайной у гісторыі. На жаль, апошняя вайной, апошняя наваляй яна ўжо не стала. На сённяшні дзень у некалькіх кропках зямнога шара ідуць баявыя дзеянні. Але развязаюць сучасныя войны не жыхары Еўропы, не тыя, хто памятае вайну на сваёй тэрыторыі.

Менавіта гэтая памяць, якую захоўвае наш народ, з’яўляецца неацэнным скарбам, тым, што дапаможа чалавецтву ў бу-

Фестываль беларускай песні

Як паведамілі з Пасольства Рэспублікі Беларусь у Рэспубліцы Польшча, 5 сакавіка ў Беластоку адбыўся галаканцэрт XII Агульнапольскага фестывалю “Беларуская песня-2005” — аднаго з найбольш папулярных і прэстыжных мерапрыемстваў беларускай меншасці ў Польшчы. На гала-канцэрце прысутнічала каля 2000 глядачоў.

Арганізатарам фестывалю выступіла Беларускае грамадска-культурнае таварыства ў Польшчы. У бягучым годзе мерапрыемства праводзілася 36 разоў у форуме конкурсу і 12 — у ранзе фестывалю.

На гала-канцэрце прысутнічала дэлегацыя з Беларусі на чале з міністрам культуры Леанідам Гулякам. У склад дэлегацыі таксама ўвайшлі намеснік міністра замежных спраў Аляксандр Міхневіч, пасол Беларусі ў Польшчы Павел Латушка і намеснік старшыні Камітэта па справах рэлігій і нацыянальнасцей пры Савеце Міністраў Уладзімір Ламека.

Падчас урачыстага адкрыцця галаканцэрта міністр культуры Беларусі Л.Гуляка агучыў прывітальнае пасланне прэм’ер-міністра нашай краіны Сяргея Сідорскага да арганізатараў і ўдзельнікаў фестывалю “Беларуская песня-2005”. Лаўрэатам фестывалю былі ўручаны ўзнагароды міністэрстваў замежных спраў, адукацыі, культуры, Пасольства Беларусі ў Польшчы.

З польскага боку на канцэрце прысутнічалі маршал Сейма Уладзімеж Цімашэвіч, які ажыццяўляў ганаровы патранат над фестывалем, міністр культуры Вальдэмар Дамброўскі, кіраўнікі Падляскага ваяводства, дэпутаты Сейма і сенатары.

У канцэрце, які працягваўся больш як чатыры гадзіны, выступіла каля трыццаці самадзейных мастацкіх песенных і музычных калектываў беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы. У якасці госця ў канцэрце браў удзел Народны ансамбль песні і танца “Спадчына” з Маладзечна.

З вялікім поспехам на гала-канцэрце выступіла зорка беларускай эстрады

Анжэліка Агурбаш — кандыдатка Беларусі на конкурсе “Еўрабачанне — 2005” у Кіеве. У яе выкананні прагучалі сучасныя і народныя беларускія песні, якія з велізарным энтузіязмам былі ўспрыняты беластоцкай публікай. Удзел А.Агурбаш у мерапрыемствах фестывалю “Беларуская песня-2005” у Беластоку арганізаваны пры садзеянні Пасольства Беларусі ў Польшчы.

У рамках мерапрыемства ў Беластоку адбылася размова міністра культуры Беларусі Л.Гулякі з міністрам культуры Польшчы В.Дамброўскім, падчас якой былі абмеркаваны пытанні, звязаныя з правядзеннем у 2005 годзе Дзён культуры Беларусі ў Польшчы, а таксама Дня Польшчы на Міжнародным фестывалі “Славянскі базар” у Віцебску”. У прыватнасці, міністры культуры Беларусі і Польшчы дамовіліся аб мэтазгоднасці падпісання сумеснага рабочага пратакола падрыхтоўкі Дзён культуры Беларусі.

На наступны дзень дэлегацыя нашай краіны сустрэлася з кіраўніцтвам і актывам Галоўнага праўлення Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы. Адбылася шчырая, зацікаўленая размова пра ўзаемадзеянне органаў дзяржаўнага кіравання Беларусі з адной з найбольш аўтарытэтных арганізацый беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы.

Дэлегацыя наведвала таксама Музей і цэнтр беларускай культуры ў Гайнаўцы, адзіную падобнага кшталту беларускую культурную ўстанову за межамі Беларусі. Падчас сустрэчы з кіраўніцтвам музея, старастай Гайнаўскага павету і бургамістрам Гайнаўкі былі абмеркаваны напрамкі супрацоўніцтва па пытаннях прадстаўлення беларускай культуры як сярод беларускага насельніцтва ў Польшчы, так і сярод польскай грамадскасці.

Дэлегацыя прысутнічала на канцэрце лаўрэатаў Агульнапольскага фестывалю “Беларуская песня-2005”, які праўшоў у Гайнаўцы.

В.К.

Перапіс-2010

Напрыканцы мінулага года ў Жэневе (Швейцарыя) быў праведзены шэраг семінараў і сустрэч, на якіх адбыўся перагляд Рэкамендацый па арганізацыі і правядзенні перапісу насельніцтва ў 2010 годзе з улікам вопыту і вынікаў перапісу 2000 года.

У сустрэчах бралі ўдзел спецыялісты з Заходняй, Цэнтральнай, Усходняй Еўропы, у тым ліку і з Беларусі, а таксама прадстаўнікі краін Азіі, Фонду ААН у галіне народнаасельніцтва, Міжнароднай арганізацыі працы, Савета Еўропы і іншых міжнародных аб’яднанняў.

Мэта гэтых пасяджэнняў — разгляд і абмеркаванне інавацыйных метадаў, распрацаваных ЗША, Францыяй, Ізраілем і Нідэрландамі для правядзення перапісу насельніцтва ў 2010 годзе.

Удзельнікамі былі разгледжаны перавагі і недахопы новых метадаў, іх уплыў на ўсеагульны ахоп і якасць дадзеных, праблемы неаб’ектыўнага падліку колькасці насельніцтва, магчымасць прымянення гэтых метадаў у сваіх краінах і іншыя пытанні. Таксама абмяркоўваліся праблемы, якія паўсталі пры правядзенні перапісу насельніцтва ў 2000 годзе, і праект структуры новых рэкамендацый.

В.К.

Поспех у Расіі

Мастацкая стужка Нацыянальнай кінастудыі “Беларусьфільм” “Яшчэ пра вайну”, знятая рэжысёрам П.Крывастаненкам паводле аповесці В.Канецкага “Хто глядзіць у аблок”, прызнана лепшай на расійскім кінафестывалі, што прысвячаўся юбілею Перамогі. Адметнасць гэтай, ужо вядомай нашым глядачам работы — увасабленне падзей часу вайны без адзінага стрэлу на экране, а таксама ўдзел у здымках толькі беларускіх актёраў. Галоўныя ролі сыгралі Святлана Кажамякіна, Анатоль Кот, Вера Палякова.

Я.КАРЛІМА

Тур па Міншчыне

18 сакавіка выступленнем у Стоўбцах распачаў свой новы гастрольны праект, прысвечаны 60-годдзю Перамогі, Дзяржаўны канцэртны аркестр Беларусі пад кіраўніцтвам М.Фінберга. Унікальнасць новай праграмы “Песні Перамогі” ў тым, што ўсе творы, з якіх яна складаецца, гучаць па-беларуску. Аркестр і яго салісты падрыхтавалі лепшыя ваенна-патрыятычныя песні айчынных аўтараў, у тым ліку нашых класікаў Уладзіміра Алюўнікава, Яўгена Глебава, Генрыха Вагнера. Гастрольны тур па Міншчыне працягнецца да красавіка.

С.Б.

адзначалі, што гэты час сумнення ў нашым подзвігу. Напрыклад, **Іван Саракавік** сказаў: “Чалавек з цягам часу страчвае тое, што было ў мінулым, але ёсць у дзяржаве інстытуцы, якія павінны выбіраць знакавыя падзеі і не даваць новым пакаленням забыцца на гэты. Мы адышлі ад патрыятычнага выхавання, якому ў свой час надавалі вялікае значэнне. Між тым, трэба падумаць пра моладзь і ўзяць з таго вопыту самае лепшае. Неабходна разнастаіць формы ідэалагічнага і патрыятычнага выхавання моладзі”.

Валерый Протчанка, Барыс Даўтаговіч, Міхась Жураўкоў і Пётр Петрыкаў рабілі акцэнт на цяжкасцях фарміравання гістарычнай памяці, калі адбываецца “перапісанне” гісторыі, перагляд ваенных падзей, прыніжэнне гераізму савецкага народа. Як падкрэслілі даследчыкі, у такіх умовах задача прафесійных гісторыкаў —

дучым не паўтараць страшных памылак мінулага. Як адзначыў у заключным слове **М.Мягліцкі**, гэтая памяць запісана ў генах, яна перадаецца праз мастацкія творы і навуковыя доследы. Яна жыве ў кожнай сям’і як успаміны родных: бацькоў, бабуль, дзядоў — тых, хто перажыў вайну.

Сучаснаму маладому пакаленню папярэдняму, яно можа дакрануцца да жывой памяці праз сваіх родных, але пройдзе час, і нашым нашчадкам застануцца толькі успаміны, зафіксаваныя пісьменнікамі і навукоўцамі. Паэт падкрэсліў, што гэты найважнейшая задача — зафіксаваць, захаваць як мага больш, даследаваць вопыт нашага народа як мага глыбей.

Марыя ШАМЯКІНА,
Наталія ЯКАВЕНКА

Зямля бацькоў, зямля Радзімы!

Найвялікшую славу народа складаюць яго пісьменнікі: паэты і празаікі. Яны вядуць свой, адметны летапіс эпохі, у якой жывуць, зазіраюць у будучыню і мінулае. Звяртаючыся да мінуўшчыны, у пісьменніка ёсць невялічкае адрозненне ад гісторыка — справа тут не ў рыфмаванай ці празаічнай мове: адзін гаворыць пра тое, што магло б адбыцца, а другі — пра тое, што адбылося. У творцаў больш філасофскага, сур'ёзнага, чым у гісторыі, бо яны паказваюць агульнае, тады як гісторыя — толькі аднаістае.

Так і паняцце “жаночая літаратура” дагэтуль выклікала некаторае адценне недаверу і аўтаматычна прывязвалася да нечага легкаважкага, павярхоўнага, не вартага сур'ёзнай увагі. Аднак у сучаснай беларускай літаратуры жанчынамі-пісьменніцамі створана нямала твораў, пазначаных вострай праблемнасцю, надзённасцю, глыбінёй пачуццяў, своеасаблівай і адметна-ідывідуальнай манерай пісьма. Адною з такіх пісьменніц з'яўляецца Таіса БОНДАР.

накіраваную на развіццё прагрэсіўных мастацка-маральных традыцый, што садзейнічаюць усталяванню духоўных каштоўнасцей, ідэй дружбы і братэрства паміж людзьмі розных нацыянальнасцей і веравызнанняў Таіса Бондар узнагароджана прэміяй Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь “За духоўнае адраджэнне” 2004 года. Чалавек, які ўмее пісаць вершы, ці, як мне

лячка Таіса Мікалаеўна не выключэнне. Яна займае ў нашым літаратурным, пісьменніцкім і, увогуле, духоўным жыцці роднай краіны сваё значнае, пачэснае месца.

Я заклікаю вас, — падкрэсліў Мікалай Пятровіч, — болей чытаць беларускай літаратуры і, у прыватнасці, творы Таісы Бондар. Яе паэтычныя радкі вылучаюцца драматычнай напружанасцю, якая часта мяжуе са споведдзю. Герані яе аповесцей — нашы сучасніцы, якія вельмі моцна адчуваюць на сваіх слабых плячах увесь цяжар невыноснага побыту, невырашальных праблем, сямейных нягод, няздзейсненага кахання, сяброўства, адзіноты. Становіцца жанчыны ў сучасным грамадстве, праблемы сям'і, адказнасць перад сабой і людзьмі за кожны свой крок у жыцці, абавязак і прага вырвацца за межы будзённасці, пошук сэнсу жыцця ў кахання і працы — усё гэта глыбока хвалюе Таісу Мікалаеўну-празаіка і знаходзіць адлюстраванне ў яе творах.

“Ведаеце, я вельмі ўсхваляваная, — такімі словамі распачала гаворку Таіса Мікалаеўна, — бо нават і не чакала такога сапраўды шчырага прыёму і такога ганаровага звання, якое вы мне надалі.

Найвышэйшая ўрачыстасць для пісьменніка заключаецца ў тым, каб прымусяць мысліць тых, хто здольны мысліць.

В. Гюго.

сказала маленькая наша дзяўчынка: “складна гаварыць”, — гэта чалавек, які мае непаўторную душу. Яго душа адпавядае прыгажосці, адчувае лепш, чым у іншых, разумее людзей лепш, чым другія. Яна бачыць зусім другімі вачыма прыгажосць прыроды і вельмі шмат нікому не заўважных маленькіх граняў, якія робяць гэтую душу падобнай да брыльянта. Менавіта такі чалавек сёння прыехаў да нас на

гасцей. Сярод іх: намеснік старшыні Пухавіцкага райвыканкама Лілія Котава, член Савета Рэспублікі, дырэктар гімназіі Ала Ралькевіч, намеснік дырэктара РВУ “Літаратура і Мастацтва” Мікалай Станкевіч, а таксама начальнік аддзела культуры Пухавіцкага раённага выканаўчага камітэта Яўген Сушко.

У вітальным слове намеснік старшыні мясцовага райвыканкама Лілія Котава прыемна ўразіла Таісу Мікалаеўну, адзначыўшы, што пятнашатага сакавіка 2005 года раённы выканаўчы камітэт прыняў рашэнне: за вялікую працу па прапагандзе беларускай літаратуры ў горадзе Мар'іна Горка і раёне, за асабісты ўнёсак у справу духоўнага выхавання моладзі прысвоіць званне “Ганаровы грамадзянін г. Мар'іна Горка” Таісе Бондар з уручэннем адпаведнага пасведчання.

Пасля выступіла зямлячка пісьменніцы, загадчыца Рудзенскай гарпасялковай бібліятэкі імя Міхася Чарота Людміла Лухверчык. Яна працягла верш Таісы Мікалаеўны, які тая прысвяціла свайму роднаму куточку, дзе нарадзілася і правяла дзіцячыя і юнацкія гады.

Людміла Лухверчык расказала пра дзейнасць бібліятэкі, дзе сабраны ўсе паэтычныя зборнікі і празаічныя творы пісьменніцы і дзе ў 1988 годзе створаны клуб “Роднае слова”. Супрацоўнікі клуба знаёмяць наведвальнікаў з творчасцю беларускіх пісьменнікаў і, у прыватнасці, з творчасцю землякоў. Клубам праводзіліся літаратурныя вечарыны па кнігах Таісы Бондар пад назвамі “Несці нашчадкам мне ў сэрцы даччыным // Матчыну мову, мову Айчыны” ды “...І голас набыла душа”.

Дырэктар гімназіі Ала Ралькевіч адзначыла, што гэтая сустрэча — вялікае свята для тутэйшых жыхароў, бо: “Да нас у госці завітала цудоўная, таленавітая жанчына, якая стала ганарам не толькі нашага раёна, але і нашай дзяржавы. За актыўную падзвіжніцкую дзейнасць у гуманітарнай галіне, — дала яна, —

На днях Пухавіцкі раён па запрашэнні шматлікіх прыхільнікаў творчасці наведла іх зямлячка дырэктар Рэдакцыйна-выдавецкай установы “Літаратура і Мастацтва”, пісьменніца Таіса Бондар. Адным з галоўных арганізатараў сустрэчы выступіў дырэктар Пухавіцкага краязнаўчага музея Аляксандр Прановіч.

Хаця надвор'е ў той дзень было слотнае, пахмурнае неба сыпала першым веснавым дажджом, але сонечным промнем сталіся шчырасць, добрабычлівасць і непадробная радасць пухавічан ад сустрэчы са сваёй славутай зямлячкай.

Пісаць навiнен толькі той, каго хвалююць вялікія, агульначалавечыя і сацыяльныя праблемы.
Дж. Галсуорсі.

Урачыстасць мела назву “Сіла — у духоўнасці, праўда — у любові” і аздаблялася выстаўкай твораў і партрэтам юбіляркі Таісы Бондар. Як пачэсную госцю, пісьменніцу па беларускім звычаі сустракалі жанчыны ў народных строях з хлебам-саллю і народнымі песнямі.

Ва ўтульнай зале Мар'інагорскага гарадскога палаца культуры сабраліся вучні і выкладчыкі з Рудзенска (месца нараджэння Таісы Мікалаеўны), навучэнцы гарадскіх школ, гімназісты, настаўнікі, а таксама работнікі культуры, жыхары горада і журналісты.

Адкрыў і натхнёна вёў творчую сустрэчу Аляксандр Прановіч. Ён зазначыў: “Стала добра трыццацігадзінай у нашым раёне праводзіць мерапрыемствы, імпрэзы са знакамітымі людзьмі, якія нарадзіліся на нашай Пухавіцкай зямлі. Наш край багаты на імёны славутых людзей: Чарота і Хадзька, Ельскі і Шабалін, Бачыла і Леўчанка ды многія-многія іншыя. Сёння да нас у госці прыехала наша зямлячка Таіса Бондар”.

Далей Аляксандр Аляксандравіч расказаў пра жыццёвы шлях, лёс і творчасць пісьменніцы, а таксама прадставіў ганаровых

сустрэчу, які вельмі добра ўсё бачыць і разумее і ўмее таленавіта і прыгожа ўсё гэта распавесці ў сваіх творах”.

Намеснік дырэктара РВУ “Літаратура і Мастацтва” Мікалай Станкевіч выказаў словы падзякі арганізатарам сустрэчы і дадаў: “Пісьменнікі — асаблівыя людзі. І ваша зям-

Пісьменніку патрэбна такая ж адвага, як салдату: першы навiнен так жа мала думаць пра крытыкаў, як другі — пра шпіталь.
Стэндаль.

Прабачце, што так рэдка бываю на радзіме, але гэта не таму, што я, так бы мовіць, не люблю сваю зямлю ці ў мяне няма жадання прыехаць. Усё значна прасцей — па натуре я трудаголік, і мне проста бракуе вольнага часу. Я заўсёды ў працы. Нават падчас адпачынку не магу лайдачыць, а мо проста не ўмею адпачываць: заўсёдна што-небудзь занатоўваю і запісваю.

...Каб адчуць і па-сапраўднаму палюбіць сваю родную зямлю, я ведаю гэта з уласнага вопыту і жыцця, трэба пабываць і пажыць недзе за межамі Беларусі. Толькі тады ўсведамляеш, што для цябе азначае твой родны куточак. Я вельмі ўдзячная ўсім вам за цёплы, добрабычлівы, шчыры прыём, за сапраўднае свята, якое вы для мяне стварылі”.

Напрыканцы творчай сустрэчы да Таісы Мікалаеўны выстраілася чарга з кнігамі пісьменніцы па аўтографу. Таіса Бондар таксама падпісала і падаравала мясцовым школам і бібліятэкам свае зборнікі вершаў і празаічныя кнігі.

Віктар КАВАЛЁЎ
Фота К. Дробава.

Міжнародны кніжны форум, які прайшоў у сталіцы ў лютым, сабраў шмат гасцей з ліку ўплывоваасцей. Але асабліва на выстаўцы выдзяляўся стэнд Шведскага каралеўства. Адрэацыя Пасольства Швецыі ў Мінску ўжо ладзіла візіты сваіх славетных культурных дзеячаў у Беларусь. Па яго запрашэнні нашу краіну наведвалі маладыя літаратары, а таксама прызнаны рэжысёр Ян Труэль. На гэты раз у Мінск прыехала вядомая шведская пісьменніца Катарына Масэці. Мы не засталіся ўбаку ад культурнай падзеі і сёння прапануем чытачам эксклюзіўнае інтэрв'ю сп. Масэці для "ЛіМа".

Катарына Масэці:

«Літаратура — гэта як чыпсы»

Шлях нашай суразмоўцы ў літаратуру быў доўгім. Яна працавала на мясцовым радыё — вяла перадачы для дзяцей. Але аднойчы падумала: а ці не варта зрабіць кнігу са сцэнарый сваіх перадач? Адшукала выдаўца, парайлася з ім... і знайшла падтрымку. Такім чынам выдала некалькі дзіцячых кніжак.

А потым пачаліся эксперыменты з кнігамі для дарослых...

— Ваша кніга "Хлопец з суседняй магілы" выйшла ў Швецыі рэкордным накладам у 450.000 асобнікаў. Калісьці нашы ўлады падкрэслівалі, што СССР — адна з самых чытаючых краін у свеце, але зараз ніводны беларускі, ні нават расійскі аўтар не можа спадзявацца на гэты тыражы...

— Спачатку яна не вельмі ішла ў кнігарнях, але ў 2002-м па ёй быў зняты фільм, які паглядзелі больш за мільён чалавек. Гэта, вядома, выклікала вялікую хвалю цікаўнасці да кнігі.

Гэта, звычайна, ва ўсім астатнім свеце лічаць: калі паглядзеў стужку, то чытаць кнігу ўжо не варта. У Швецыі чамусьці наадварот: лобы фільм — гэта спосаб зрабіць "прамоўшн" кнізе.

— Калі паглядзець збоку на беларускі літаратурны працэс, можна заўважыць пэўнага кіпталу раскладу не ў стане пісьменнікаў. Ёсць пісьменнікі, што арыентаваны на "шырокія масы", але ёсць і тыя, хто піша для, так бы мовіць, інтэлектуальнай эліты краіны. Ці існуе гэты падзел у Швецыі?

— Ён існуе ўсюды. Цяжка пісаць для кожнага, цяжка спрашчываць тэксты да ўзроўню ўсеагульнага разумення. Але літаратура павінна быць і ўсеагульнай, і інтэлектуальнай — гэта тэндэнцыя інфармацыйнага грамадства.

Я думала пра тых людзей, што жывуць у вёсцы — не дурных, вядома, — але і не дужа спрактыкаваных чытачоў. Я шмат у чым арыентавалася на іх, г.зн., пісала гэтак, каб чытаць змог кожны. Магчыма, гэтым тлумачыцца поспех кнігі. Прадаць любую кнігу ў горадзе прасцей: на тых жа кніжных кірмашах можна паспяхова прапагандаваць пісьменнікаў, мова якіх больш вузкая. Але, каб твор стаў усенародным, трэба выбраць разумельны кожнаму стыль і манеру.

І я заўважыла, што ў Швецыі шмат такіх васьм пісьменнікаў. Іх не прызнае эліта, калі яны прыходзяць у літаратуру, але з цягам часу людзі пачынаюць іх чытаць, уцягваюцца — і людзі любяць іх. А потым... потым яны аўтаматычна дасягаюць прызнання "у вышэйшых літаратурных колах", бо тое, што падабаецца народу, па азначэнні ўжо не можа не падабацца яго эліце.

Людзі часта чытаюць папулярную літаратуру — дэтэктывы, любовныя раманы і г.д. — але не з-за таго, што яны лічаць такую літаратуру якаснай. Гэта справа настрою, і часта людзі проста жадаюць чытаць што-небудзь лёгкае... Ведаецца, гэта як з ежай. Вы ўжываеце бульбяныя чыпсы, ведаючы, што гэта смажаная

бульба, дзе зашмат тлушчу — гэта ўсё не так добра для вашага арганізма; але вам часам хочацца чыпсаў. І вы памятаеце, што сапраўднае ежа — гэта зусім не бульбяныя чыпсы. Гэта ж з сапраўднай літаратурай.

— Шмат літаратараў у Беларусі пачынаюць пісаць вельмі рана, і не задумваюцца нават над тым, ці цікавыя яны для публікі. Можа, вы ім дастае нейкія рэкамендацыі?

— Я не эксперт у гэтай вобласці, таму што сама пачала пісаць дужа позна. Не, я пачала пісаць рана, але то былі, збольшага, невялікія скетчы ды рэцэнзіі, якія не пабачылі шырокай аўдыторыі. Да таго ж, я пачала пісаць, маючы зашмат прачытанай шведскай і англійскай літаратуры. І ўсё тое, што я пісала, было вельмі надобнае да таго, што я чытала надочы — і гэта прымусіла мяне кінуць свае пісьменніцкія спробы тады. Не, я магла, канечне, праводзіць нейкія свае эксперыменты з формай, але не вынайшла арыгінальнай, адмысловай канцэпцыі. І калі пачала актыўна пісаць у 45, то, па-першае, ужо больш разумела сябе саму, і гэта дужа дапамагло ў вынаходжанні тае формы, што падыйшла б майму ўнутранаму "я". Па-другое, у мяне ўжо было значна больш жыццёвага вопыту, каб тую форму напоўніць.

Мая галоўная парада пачаткоўцам у літаратуры — трымаць свае вочы і вушы адкрытымі ўвесь час, усё жыццё, працягвайце свае спробы, але не цягнуце. Памятайце, што, калі вы сапраўды пачуваеце ў літаратуры, ніколі не позна пачаць пісаць. Нават калі вас не будуць публікаваць адразу, не чакайце: эксперыментуйце і надалей.

— "Форма спярша, змест — потым". Як вы ставіцеся да постмодэрновых канцэпцый у літаратуры?

— Гэта як цыпераніяны культуры і тая, якая засталася ў спадчыну ад мінулых пакаленняў. На маю думку, нельга казаць, што за чым ідзе: літаратурны твор — гэта ўзаемадзейныя формы і зместу. Нават калі ваш твор мае самую выніковую, дзейсную форму і пасрэдны змест — ніхто яго чытаць не будзе.

Усё ж, першае, што вам неабходна — гэта добрая гісторыя. Не важна, часткова дакументальная яна ці цалкам прыдуманая; але толькі маючы добрую гісторыю вы зможаце пачаць пісаць твор. І ўжо ў працэсе напісання вам трэба паразважаць, якія прыдуманы хадзі, зацікавіць чытача; і ў гэтым пэўным чынам дапамагае форма.

— У якой ступені вашы творы аўтабіяграфічныя? І ўвогуле, добра ці дрэнна гэта — пісаць "на падставе свайго жыцця"?

— Вы ведаеце, што такое кампост? Калі вы жадаеце сваім раслінам моцы, то дадаеце ім кампоставыя глебы. Гэта ж вы робіце, калі пішаце.

У патылічнай частцы вашай галавы з'яўляецца ідэя. І тое, што вы дадаеце туды, каб з яе атрымалася дужая "расліна" — ваш жыццёвы вопыт, жыццё вашых сяброў — мае такую ж функцыю, як кампост. Таму кожны пісьменнік у той ці іншай

ступені ўключае сваю аўтабіяграфію ў творы, і я — не выключэнне.

Ці трэба гэтага пазбягаць? То цяжка пытанне, бо я ведаю як мінімум аднаго шведскага пісьменніка, які мае вялікія продажы з таго, што адкрыта заяўляе: "Мае творы цалкам аўтабіяграфічныя". Мы жывём у грамадстве, і людзей заўсёды больш цікавіць, што адбываецца з іх суседзямі, чым нейкія fiction stories, — тым больш калі жыццёвыя гісторыі зробленыя на высокім мастацкім узроўні.

Але прастата ў напісанні такіх твораў некалькі ўяўная. Бо, з другога боку, вельмі цяжка выбраць са свайго жыцця менавіта тое, што будзе цікава астатнім.

Вельмі шмат пра сябе — гэта, вядома, памылка. Памылка, якую часта робяць менавіта маладыя літаратары. Яны больш зацікаўлены сабою — і гэта, дарчы, натуральна — але не думваюць, наколькі яны цікавыя астатнім. І менавіта таму спрабуюць кампенсаваць адсутнасць тае зацікаўленасці нейкімі эпатажнымі формамі.

Што да майёй творчасці, то аўтабіяграфія, канечне, нейкае месца тут займае, але толькі ў такой "канцэнтрацыі", якая, на маю думку, цікавая аўдыторыі.

— Існуе шмат стэрэатыпаў адносна папулярных пісьменнікаў. Кажуць, што людзі з імем на Захадзе, такія як вы, дужа заможныя і недастатныя. Як з гэтым у Швецыі? Увогуле, што спецыфічнага ў жыцці шведскай пісьменніцы?

— Я першы раз у Беларусі, і не ведаю, як ставіцца да пісьменнікаў тут. Але, калі я была першы раз у Маскве, на адным з прыемаў выступіў мэр, які сказаў: "Тут у Расіі мы намагнемся задаволіць патрэбы пісьменнікаў". Пэўна, гэта тое, чаго ніколі не будзе ў Швецыі. У Расіі сапраўды маюць найвялікшую павагу да літаратараў; мабыць, гэта традыцыя яшчэ з часоў Пушкіна. У Швецыі, і асабліва ў шведскай глыбінцы, калі ты называеш свой род заняткаў, чуеш у адказ нешта нахалтат: "Пісьменніца? У вас што, нармальнай работы няма?".

І я ведаю некалькіх пісьменнікаў з Паўночнай Швецыі, асабліва жанчын — яны зусім не багатыя, і зусім не замкнутыя ў сваім асяроддзі, так што прыехаць і пагутарыць з імі — не толькі журналістам, але і чытачам — гэта зусім не праблема. Я мяркую, няма такога літаратара ў Швецыі, з якім нельга было б сустрэцца — у нас увогуле ўсе публічныя людзі вельмі даступныя (усміхаецца).

— Ці можаце вы правесці мяжу паміж аматарам і прафесіяналам у літаратуры?

— Не, я не думаю, што такая мяжа існаваць павінна. Бо што вы маеце на ўвазе пад "прафесійнай літаратурай"? Гэта была б літаратура для крытыкаў.

Хто аўтар "прафесійнай" літаратуры — той, хто мае філалагічную адукацыю? Я таксама маю, але ж у маім жыцці былі і бязгледыя агледы, рэцэнзіі, артыкулы...

Канечне, лобы чалавек можа навучыцца пісаць. Я маю на ўвазе,

можна спасцігнуць асноўныя законы, па якіх складаецца тэкст, асноўныя механізмы і тэхніку. Напрыклад, вы, як мастак, змешваеце сіні і жоўты колеры — і ў любым выпадку атрымаеце зялёны. Гэткім жа чынам, вам не трэба вынаходзіць кола кожны раз, калі вы садзіцеся за пісьмовы стол ці камп'ютэр. Умоўна кажучы, да гэтай тэхнікі вы можаце дадаць трохі ўражанняў, эмоцый, дзеяння, драматургіі — і атрымаць гатовы "прадукт".

Але я зусім не ўпэўнена, што хоць бы малая частка пісьменнікаў у Швецыі ці Беларусі карыстаецца такой "дакладнай" схемай. Я не ўпэўнена таксама, што недзе атрымліваюць "пісьменніцкія" дыпломы, ані ў тым, што існуюць пісьменнікі-прафесары і што сталы літаратар увогуле павінен вучыць "малодшае пакаленне" свайму стылю і прыёмам.

— Як вы лічыце, ці магчыма дзяліць мастацтва на нацыянальных прыкметак?

— Безумоўна, глабалізацыя сёння аказвае значны ўплыў на ўзаемапрацікненне нацыянальных культур, але не адмаўляе ім у праве на існаванне. Гэта пудоўна, калі чалавек піша ў рамках свайго нацыянальнага традыцыі. Але прыўзняцца да здабыткаў культуры іншага народа, спрабаваць пісаць у яе рамках — гэта, на мой погляд, не вельмі прыстойна і нават няправільна.

— У Швецыі зашмат, так бы мовіць, культурных "брэндаў": "ABBA", Аўгуст Стрыльберг, Астрыд Ліндгрэн... Вы не ставіце свайго трапіць у іх шэраг, будучы названай нацыянальным брэндам у культурнай сферы?

— Канечне, не. Бо калі б я ўзяла гэта за мэту, мая творчасць ні да чаго б не прывяла. Я не магу нават уявіць сабе сітуацыю, калі б я пісала дзеля папулярнасці, альбо дзеля грошай. Канечне, я, нагэўна, пачала б пісаць дзеля грошай, калі б ад гэтага залежала маё жыццё; але з таго, што я пачуваюся даволі забяспечанай, мяне гэта не вымагае.

Я лічу, што творчасць — гэта тое, чым займаюцца толькі па прыწყце "do-your-thing-man" ("Рабі сваю справу, чалавеча" — аўт.), а ў адваротным выпадку гэта проста нецкава. Пішыце, каб быць сабой задаволеным, і пішыце толькі тое, што думаеце.

— Псіхалагі стварджаюць, што жыццё чалавека шмат у чым прадвызначаецца казкай, якую ён любіць у дзяцінстве. А якая ваша любімая казка?

— Як і любая шведская дзяўчынка, у дзяцінстве, малою, я вельмі любіла казкі Астрыд Ліндгрэн, асабліва "Пэпі". Я мяркую, што шведы цягам апошніх дзесяцігоддзяў дамагліся шмат чаго ў свеце ў тым ліку дзякуючы гэтай пісьменніцы. Яе казкі пранізаныя смехам, аптымістычнымі адносінамі да любой жыццёвай сітуацыі і верай у тое, што магчыма ўсё.

— Калі б вы абіралі паміж творчасцю, славай, сямейным ішчасцем, дзецімі, чаму б аддалі перавагу?

— У мяне гэта ўсё было адначасова, і мне не давялося рабіць гэтакага выбару. Але большасці жанчын даводзіцца — і гэта, на маю думку, вельмі несправядліва.

Сваю першую кніжку я напісала... у прыбральні, літаральна з зачыткамі ў вушах, бо ў не дужа прасторнай на той час кватэры гулялі чацвёрта дзяцей. На шчасце, калі яны растуць, то пачынаюць ужо клапаціцца пра сябе самастойна — і гэта мяне ў нечым выратавала. У сучасных умовах жанчына павінна быць мацнейшай за мужчыну, калі яна хоча зрабіць кар'еру.

— Але нам падаецца, што праблема роўнасці палюў не стаіць зараз гэтак востра, як, скажам, стагоддзе таму. Тым больш у ліберальнай Швецыі, дзе ўжо нават у Парламенце абсалютная большасць дэпутатаў хутка будзе з жанчын. Ці вы прытрымліваецеся адваротнай думкі?

— Я літаральна ўчора чытала аб гэтым вельмі цікавую кнігу. Гэта — справа міжпалавых адносін, і нават шведы кіруюцца ў іх стэрэатыпамі, што складаліся стагоддзямі — таму іх вельмі няпроста перайначыць. Канечне, у нашай краіне год за годам сітуацыя змяняецца да лепшага; але ж многія, многія мужчыны тым незадаволеныя.

Калі ты нарадзілася жанчынай, трэба пастаянна рэагаваць на насілле. Калі ты жанчына і ў цябе шмат сяброў, у тым ліку супрацьлеглага полу, іх з'яўленне ў хаце, збольшага, непажадана...

Я не ведаю, якое становішча жанчын у Беларусі, але ў той жа Расіі, наколькі мне вядома, яно жудаснае. Я, да прыкладу, не разумею, чаму расійскія мужчыны столькі п'юць — гэта ж не проста выбівае іх з каліяны, гэта яшчэ і робіць вельмі няшчаснымі іх жанчын!

— Ці можаце назваць сябе феміністкай?

— Вядома, я феміністка. Але я таксама ведаю тое негатыўнае значэнне, якое мае слова "фемінізм" тут, ва Усходняй Еўропе. Людзі думваюць пра феміністак як аб жанчынах, якія гатовыя ахвяраваць сваімі дзецьмі. Гэта абсалютна не так!

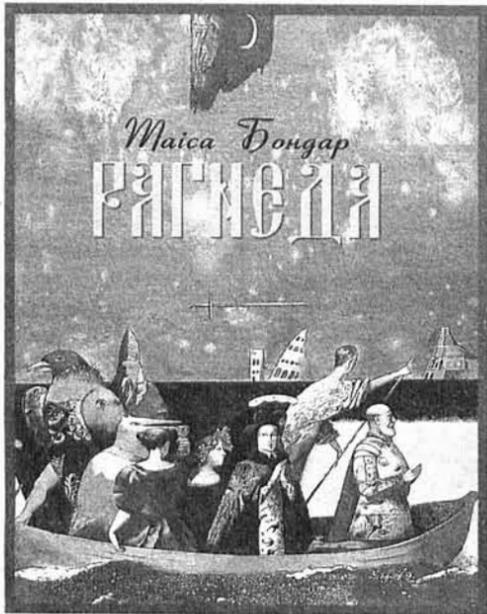
На самай справе, фемінізм — рэч вельмі пазітыўная і патрэбная. У дэмакратычным грамадстве, якім сябе прызнаюць большасць краін, мужчына і жанчына павінны мець аднолькавыя правы, але што яшчэ больш важна — аднолькавыя абавязкі.

— Што лічыце асновай свайго поспеху?

— Мне падаецца, што справа ў героях маіх кніг. Яны ўсе маладыя, добрыя сябры, глядзяць у будучыню — але яны не гультаяватыя назіральнікі ў гэтым жыцці, а актыўныя яго дзеячы. Да таго ж, ардынарны характар праблем, што я ўздзімаю — усё тое блізка большасці сучасных шведаў, аўдыторыі, на якую я пераважна арыентаюся.

Марыяна ЦЯРЭШЧАНКА,
Мікалай АНШЧАНКА

Фота М.Аншчанкі

гістарычных скрыжалях. Каб убачылася яна праз знакамітых людзей, іхнія ўчынкi, праз тагачасныя падзеi. Аднам словам, праз само жыццё. А гэта тое жыццё, што заслонена ад нас павалокай часу, але жыццё, якое мы павінны ведаць як мага лепш. Інакш і БЕЛАРУСАМ нельга называцца:

*З крыніцы высахлай — валу не піць.
Гукаю пролкаў. Блізкіх і далёкіх.
Гукаю песняй: песня — тая ніць,
што дні, гады, вякі нітуе лёгка.
Ёй дагукацца, ёй знайсці ў былым
разгалку нашай згоды — і нягоды —
жыць толькі тым, што далзена, —
сваім,
адзіна, як здаецца, мэтагодным.
Не права — абавязак: не забыць
адкуль, чые мы, чым мы часу плацім...
З крыніцы высахлай валу не піць,
гады мінуць — капаць не дакапацца.
Адно: не памянуўшы час былы —
аплакаць свой,
шчаслівы тым, што сыты.*

У кнігу ўвайшла аднайменная паэма і некалькі, паводле аўтарскага вызначэння, гіста-

Лаўрэнтэўскі летапіс, вытрымкі з якога ўзяты ў якасці эпіграфу да кожнага з шасці раздзелаў. Выключэнне хіба што сустрэча князёўны з простым хлапцом Януком, якога прывабіла прыгажосць Рагнеды, і ён нават асмеліўся пераняць яе, каб прамовіць некалькі пяшчотных слоў. У астатнім Т. Бондар не дазваляе сабе вольнага абыходжання з фактамі, а па сутнасці толькі ідзе за Лаўрэнтэўскім летапісам.

Праўда, ёсць у паэме тое, без чаго і не можа быць па-сапраўднаму значнага мастацкага твора на гістарычную тэматыку: багатая фантазія дазваляе ёй падаць падзеi менавіта так, як яны маглі разгортвацца. Гэта магчыма толькі ў тым разе, калі ў творчай асобе ў адно цэлае спалучаюцца пісьменнік і гісторык. Міжвольна ўспамінаецца выпадак, што даўно стаў хрэстаматычным. Калі гаворка заходзіць пра ўменне аўтара ў пэўных выпадках адчуць магчымы ход падзеi, успамінаюць Юрыя Тынянава.

Ствараючы свой раман пра Аляксандра Грыбаедава, ён, канечне ж, адштурхоўваўся ад рэальных фактаў. Але ўся бяда ў тым, што гэтых фактаў яму часам не стала, таму што далейшае разгортванне вобраза галоўнага героя патрабавала больш дакладных звестак з ягонага

У ворага ж у галаве штосьці іншае, таму што ведае ён, прадчувае, чаго людзі не ведаюць і што прадчуваць ім не далзена. Ад разумення гэтага становіцца трывожнай і трывожней, а нягэтунасьць гняць усё больш і больш:

*Але ўсё ніжэй кружыла воран,
але ўсё бліжэй гудзе дарога.
Што бачыць воран? Як ў іх вораг?*

Падобных месцаў, калі паэтычны малонак настолькі ўражальна-праўдзівы, што пачынаеш адчуваць і сваю асабістую прысутнасць у тым даўнім часе, сярод тых людзей, сярод тых падзеi, у "Рагнедзе" шмат, а гэта, несумненна сведчанне таго, што Т. Бондар — з паэтаў, якія ў сваёй творчасці могуць ствараць асабліва прыцягальнае поле, у выніку чаго добра прачытаецца не толькі тое, што прамаўляецца, а і тое, што не называецца. Тым не менш яно бачыцца як заканамернае сведчанне ўжо паддзенага.

У паэме ёсць эпізод, калі па загалдзе князя Уладзіміра, ажыццяўляючы хрышчэнне, прымуова заганюць людзей у ваду:

*Удары. Удары...
Малітвы — грамчэй.
Пакуты на тварох.
Ідуць чарадой,
не тояць нязгоду.
Хрышчэнне! — вадой,
дзянпроўскай, халоднай.*

Хрышчэнне то вадой, ды ведаючы ўжо, як люта, жорстка абышоўся Уладзімір з бацькам і братамі Рагнеды, а яе самую па сутнасці зрабіў паланянкай, разумеш, што гэта нічога добрага ў далейшым не абяцае. Таму міжвольна і напрошваецца такое ўкладанне: "Хрышчэнне! — бядой..." Дарэчы, далей так і адбылося. Прынамсі, у дачыненні да самой Рагнеды, што, як вядома, закончыла свой зямны шлях у манаскай келлі.

У завяршэнне паэмы таксама гучыць аўтарскае запіганне, адрасаванае чытачу, але следам за ім ідзе адказ. Катэгарычны ды праўдзівы:

*Занатка балочы мой сказ?
Магчыма. Усе, хто — за намі,
палеглі.*

Каб збыцца у нас.

Былое турбуе Т. Бондар і ў іншых творах, утвараючы сабой той ланцуг, звонкі якога ўбіраюць у сябе і сённяшнія, а працягваецца гэты ланцуг у дзень заўтрашні. Тым самым, кажучы словамі самой паэтэсы, "знікае рыса між былым і новым".

Знікае не толькі ў паэме "Няміга", на пачатку якой хораша пераасэнсавана тое, што добра вядома яшчэ са слаўтага "Слова пра паход Ігаравы": "І снапы, снапы, снапы! —// берагі абодва ўсланы, // хоць мячы, а не сярпы // у руках жняцоў стараных", а і ў іншых, у якіх Т. Бондар таксама паўстае цудоўным знаўцам нацыянальнай гісторыі і рупным асэнсавальнікам яе. А яшчэ ў лепшым сэнсе гэтага слова інтэрпрэтарам, калі піша пра ўжо ў нечым вядомае, пры гэтым абавязкова выяўляючы сваё стаўленне да яго.

Як у паэме "Свіцязь-возера". Да ўсяго ў гэтым творы, як і ў "Рагнедзе", напактоўваеш ня мала эпізодаў, што сведчаць на карысць таго, наколькі Т. Бондар уме ствараць належны паэтычны малонак, які здатны не проста ўсхваляваць, запасці ў памяці, а і здзівіць сваёй жывапіснай напоўненасцю. Калі ж вобразы па сутнасці перакрываюцца, узаемна дапаўняючы адзін аднаго, то гэта атрымліваецца асабліва ўражальна:

*Раптам хвалі
(трывы ў пене цёмнай)
па рацэ пабеглі — ржалі
хвалі, быццам коні.*

*Гэта коні ўжо й ляцелі
паўзе яе і вербы!
Калі б можна — пацямнелі
і вада і неба.*

Усё гэта бачыць "красуня маладая", якая "на бядзе гадае". Бяда ж падступае разам з чужынцамі, прагнучымі запаланіць родны край. І цяжка ім супрацьстаяць. Застаецца адна мужнасць. І адна — смерць на ўсіх. Мужнасць, каб змагацца да апошняга. Смерць, каб загінуць, калі нічога іншага не застаецца. Разам з любым горадам...

У свайго роду ўступе да паэмы "Менск", што расказвае пра асілка, чарадзея, які, паводле падання, заснаваў Мінск, голас паэтэсы найбольш адчувальна зліваецца з голасам яе лірычнай гераіні, якую неадольная сіла кліча ў даўнія часы:

*Менск... Асілак? Чарадзеі? Мльнар?
Кім ён даводзіцца зямлі вількай?
Кім мне даводзіцца? Навошта клікаў,
падаўшы кліч, як падаюць ліхтар?*

Гэтым свосааблівым ліхтаром, які ўтэўнена вядзе праз вякі і далягяды, асветлена і ўся кніга "Рагнеда". Верыцца, што ягонае зыркае святло абудзіць яшчэ не адну душу тых, для каго любоў да Бацькаўшчыны — святае, якое па-сапраўднаму праўляецца толькі тады, калі на гэта ёсць душэўная неабходнасць.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Ліхтар, што вядзе праз вякі і далягяды

Шмат апошнім часам пішацца аб падзеях, што патрапляюць пад вызначэнне "свая мінуўшчына". Увогуле, сёння рэдка які літаратар (найперш гэта тычыцца паэтаў) не спрабуе асэнсавальна тое, што "раныш было". І ші не кожнаму хочацца добра ведаць як уласны радавод, так і радавод свайго народа. Гэта цалкам апраўдана, бо рост нацыянальнай самасвядомасці, а яно, хоць і знаходзіцца ахвочыя сьвярджаць адваротнае, акурат і выклікае падобнае жаданне: праз вякі і далягяды, якія засталіся дзесці вельмі далёка за намі, а то і зусім губляюцца за смугой стагоддзяў, уважлівай зірнуць на тых, хто жыў раней, а праз іхнія воблікі ўбачыць і той час, які таксама быў па-свойму непаўторным, а ў іншых выпадках, праз гэты сам час, праз падзеi, што не забываюцца і не могуць, не павінны забывацца, лепш зразумець і самога чалавека, роднаснага нам сваёй лучнасцю з той зямлёй, якую і мы самі ўспрымаем, лічым самай дарагой і адзінай на свеце.

Аднак ні ў якім разе не адмаўляючы вартасці таго, што пішацца на гістарычную праблематыку пяпер, усё ж з найбольшым хваляваннем чытаеш (і перачытаеш!) створанае некалькі дзесяткаў гадоў назад, калі святло ліхтара нашай памяці на нацыянальнай дарозе было яшчэ надта кволым, хоць спаквалі і пачынала разгарацца ўсё паўней, становіцца больш яркім і прыцягальным. Тым большую радасць адчуваеш, калі напактоўваеш творы, зместам сваім сучасныя тваім асабістым памкненням, думкам.

Напісанае Таісай Бондар у 80-я гады мінулага стагоддзя інакш успрымаць і нельга. І гэта тычыцца як яе прозы, так і паэзіі. Але гэтым разам гаворку ўсё ж хочацца павесці пра паэзію, бо надарвалася магчымасць, якую грэшна не выкарыстаць: толькі што пабачыла свет кніга Таісы Мікалаеўны "Рагнеда". Мушу, праўда, удакладніць: гэта, канечне ж, кніга самой Т. Бондар, але разам з тым яна з'яўляецца і кнігай мастака Уладзіміра Тоўсціка.

Не спытайцеся здзіўляцца падобнаму майму сьвярджэнню, бо з'явілася яно невыпадкова. Пра свайго роду сааўтарства Т. Бондар і У. Тоўсціка дазваляе гаварыць тое, што добрую палову кнігі займаюць каларовыя ілюстрацыі, выкананыя гэтым выдатным жывапісцам. Але яны не проста дапаўняюць змест, напісанага паэтэсай, а як бы арганічна, ненавязліва ўваходзяць у яго, ствараючы па сутнасці тое цэлае, што можна ахарактарызаваць як панарамнае бачанне нацыянальнай гісторыі. Разам з тым па сваім сэнсавобразным нападзенні ілюстрацыі цудоўна ўспрымаюцца і самастойна.

Тым самым сышліся па сутнасці дзве канцэпцыі разумення аднаго і таго ж часу, адных і тых жа падзеi. Аднак у асноўных, зыходных момантах яны блізкія, бо шмат у чым і быццам накладваюцца адна на адну, а гэта дазваляе гаварыць аб надзіва прадуманай кампазіцыйнай пабудове выдання. Пад адной вокладкай знаходзіцца як бы дзве кнігі, але адначасова гэта і адна КНИГА, у якой сам час, стрыножаны думкай — па-філасофску заглыбленай, эмацыянальна-страснай, па-грамалдзянску неабякавай, гуманістычнай у сваёй аснове — высвечваецца самымі рознымі гранямі, каб пасля ўсяго буйным планам паўстала і сама Беларусь на

рычных песень. У шэрагу іх і "Сон-трава", з якой вышэй прыведзеныя радкі. Безумоўна, самай паэтэсе лепш відаць, да якога жанру адносіць той ці іншы свой твор. На гэта, як кажуць, існуе яе права. Аднак усё ж, як мне здаецца, перад намі не толькі гістарычныя песні, хоць падобная жанравая "атрыбутыка" ў іх і прысутнічае. Хутчэй за ўсё ў даленым выпадку правільней гаварыць пра невялікія паэмы, у змесце якіх выразна праступаюць спавядальныя матывы, бо хоць і ў гэтым творы, ды і ў іншых таксама, іх лірычная гераіні знаходзіцца як бы на другім плане, яе прысутнасць пастаянна адчувальна.

Перад намі — наша сучасніца, беларуская жанчына з актыўнай, дзейснай жыццёвай пазіцыяй, улюбёная ў сваю зямлю, у сваю Бацькаўшчыну. Толькі пра гэтую любоў яна, не ў прыклад многім, не крычыць, ледзь не надрыўна, з грукатам у грудзі, а прамаўляе набалелае, пачуццёвае, як тую малітву, што прыходзіць да цябе тады, калі асабліва няспергна хочацца выказацца. Ды не да іншых звяртаючыся, а ўслухоўваючыся ў самога сябе і прамаўляючы тыя словы, якія лічыш адзіна правільнымі і прымальнымі. Яны ідуць з глыбіні душы не як лёгка і свабодна. І гэтаксама лёгка і свабодна, без унутранага прымусу, без напружы, уваходзяць у сэрца, і яно пачынае ўсхвалявана-трывожна біцца, пакуль не знойдзе той рытм, які дазваляе крыху супакоіцца, але разам з тым і не паслабляе спавядальнага імпульсу.

Але, зразумела, галоўнае — не ў жанравым прызначэнні таго ці іншага твора. Асабліва, калі прыняць пад увагу тое, што Т. Бондар у аднолькавай ступені удаюцца розных з іх. А на першым месцы сюжэтная паэма "Рагнеда", якой кніга і адкрываецца. Менавіта ў гэтым творы паэтэса заяўляе тое галоўнае, пра што яе гаворка пойдзе і далей, калі набліжэнне да Беларусі пачне адчувацца ўсё выразней і выразней, а праз сістэму вобразна-выяўленчых сродкаў ва ўсёй велічнасці і складанасці, а часам і супярэчнасці паўстае тое, што ні ў якім разе нельга забываць, таму што яно з'яўляецца часткай гісторыі. Нашай беларускай гісторыі.

І нязменная на паўстанках яе, колькі б мы ні звярталіся да падзеi сваёй даўніны, будзе яркімі літарамі ззяць імя адной з самых слаўных беларускіх жанчын, памяць пра якіх захавалі стагоддзі:

*Даўняе...
Далеч і далеч! —
чорна-блакітны сувоі
часу,
што нам пакідае
нітакчу мовы жывой:
песні, паданні, легенды.
Колькі іх край мой збярог!
Першыя — з імем Рагнеды
лучаць расстаяць эпох.
Хто яна? У стомленым гудзе
часу —
за горыччу слёз —
звалі Рагнедаю людзі,
звалі Гарыславаю лёс.*

Кампазіцыйная пабудова паэмы нескладаная: твор прывязаны да тых нямногіх фактаў, што пра жыццё Рагнеды ўтрымлівае ў сабе

жыцця. Тады Ю. Тынянаў даваў большую волю творчай фантазіі. Аднак рабіў гэта так, каб усё выглядала як мага праўдападобнай. Як жа здзівіліся даследчыкі жыцці і дзейнасці А. Грыбаедава, калі пазней адшукалі ў архівах матэрыялы, якія ў адным з выпадкаў пацвердзілі тое, што інтуітыўна прадказаў пісьменнік.

Я пра тое, што паэма "Рагнеда" вельмі набліжана да тагачаснай рэальнасці — той, якую мы ведаем па гістарычных працах. Але, як відаць са зместу, гэтым выдатным веданнем часу валодае і Т. Бондар, а гэта таксама сведчыць на карысць удалага спалучэння ў яе асобе пісьменніка і гісторыка. Аднак у даленым выпадку, як бачна, — гэта не проста пісьменнік, а паэт, а паэты заўсёды куды эмацыянальней, у значна больш рамантычным святле ўспрымаюць рэчаіснасць.

Адсюль і з'яўленне ў творы па-жывапіснаму насычаных малюнкаў, што ўзнаўляюць асобныя моманты жыцця як самой Рагнеды, так і яе акружэння. Як, для прыкладу, расказ пра святкаванне Купалля, язычніцкага яшчэ Купалля. Ды гэта не толькі паэтызацыя нерушавай мінуўшчыны, дзе ўсё было не проста набліжана да прыроды, а як бы зрасталася з ёю і вырасталася з яе. Сам купальскі, калі можна так сказаць, малонак сваім маляўнічым фонам дазваляе Т. Бондар нагадаць, што ў жыцці было не толькі свята і суровыя будні.

Адзіны гэта дазваляе выкарыстанне мастацкага прыёму, блізкага фальклорнаму (дарэчы, гэта не адзінаквы ўдалы прыклад асуцэннявання паэтэсай песенна-фальклорных матываў, і ўжываецца ён не толькі ў паэме "Рагнеда"), калі над тымі, хто радуецца сустрэчы Купалля пачынае кружыць чорны воран. Прысутнасць яго ў паэме становіцца відэаважнай пасля таго, калі ўжо пра полацкага князя сказана па сутнасці ўсё: "У Рагвалода — меч харалужны, // сыны — два воі, ён з імі разам // валзіў дружыну — і вояў мужных // міналі стрэлы, дзіды не бралі, // і вольны Тураў іх славай стрэіў"; "У Рагвалода — дачка, не зналі // красунь, ёй роўных у свеце". Акурат у гэты момант і з'яўляецца ў паэту і птушка, якая, паводле павер'я, прыносіць з сабой бяду:

*У Рагвалода — Полацк, воля,
якую ён бараніць умее.
Але ўсё кружыць над краем воран,
але ўсё плачуць вятры і плачуць.*

Пасля ўсяго аўтар, якая дагэтуль выступала, як таго і вымагае сюжэтна-кампазіцыйная пабудова паэмы, толькі ў ролі апавадальніка, заяўляе аб сваёй прысутнасці і задае пытанне, што ўжо проста не можа не ўзнікнуць: "Што бачыць воран? Якое гора // дзень прычаканы // слязьмі пазначыць?" Але, як нечакана гэтае пытанне з'яўляецца, так хутка яно і адыходзіць, бо, як на першы погляд, ніякіх падстаў для трывогі няма:

*У Рагвалода — меч справядлівы,
як пачалася здаўна, так судзіць:
у вояў — коні, у ратаюў — нівы,
у князя — слава. Хай славяць людзі!
І славу гэту за крывічамі
прыносяць зямлі краёў чужынных —
бо здабывалі яе мячамі
князь Рагвалод і яго дружына.*

Зерне, кінутае ва ўраджайную глебу

Песня і боль

Гамяльчанін Мікола Старчанка — аўтар трох кніг вершаў і паэм: “Зямное прыцягненне” (1996), “Водгук сэрца” (1997) і “Чароўная восень” (2002). Так здарылася, што выхад гэтых зборнікаў прайшоў амаль не заўважаным крытыкай. Хацелася б выправіць прыкрою недарэчнасць, тым больш што кнігі — вартыя чытацкай увагі.

Спачатку крыху пра самога аўтара. Яму шэсцьдзесят шэсць гадоў, ён інвалід Вялікай Айчыннай вайны з дзяцінства. Працаваў селькорам, пасля намеснікам галоўнага рэдактара рагачоўскай раённай газеты “Камунар”. Пасля заканчэння Беларускага Дзяржаўнага ўніверсітэта і да самага выхалу на пенсію з’яўляўся супрацоўнікам абласной газеты “Гомельская праўда”. Па ўласным прызнанні, паэзіяй жыве даўно, вершы піша з маленства. Але ўпершыню даслаць рукапіс сваёй кнігі ў выдавецтва наважыўся толькі ў 1989 годзе. З “Мастацкай літаратуры” тады прыйшоў станоўчы водгук ад тагачаснага загадчыка аддзела паэзіі Л.Дайнекі, але паведамлялася, што з-за цяжкага фінансавага становішча кнігу выдаць не могуць. І М.Старчанка пайшоў іншым шляхам: пачаў шукаць спонсараў. Вынікам гэтых намаганняў і стаўся выхад на працягу сямі гадоў трох кніг паэзіі.

Першае, што кідаецца ў вочы пры чытанні зборнікаў Міколы Старчанкі — гэта яго багаты жыццёвы вопыт, адлюстраваны ў буйных творах — паэмах “Зямное прыцягненне”, “Зіна Грыва”, “Фермер”, якім уласцівы шырокі эпічны размах, шматпланавасць апавядання, імкненне раскрыць псіхалогію герояў.

Што адметна — аўтар не зацывліваецца на ідэалагічных момантах, а больш надае ўвагі жывым людзям, іх трыбогам, радасям і ўсяму таму, што робіць нашае жыццё паўнакроўным, не абмежаваным догмамі і правіламі. Лёс дзяўчыны Ніны Мельнік з паэмы “Зямное прыцягненне” — таму сведчанне. Выпускніца сельгаскадэміі, імпатэтная і ініцыятыўная, яна прывязджае працаваць у калгас “Чырвоны шлях”. Адрозніваецца пачынае барацьбу і перамагае. Зусім іншы, не аптымістычны фінал мае паэма “Аксіння”, дзе аўтар звяртаецца да падзей Вялікай Айчыннай вайны. Трагедыя жанчыны, маці, якая пайшла на смерць і здзекі дзеля таго, каб пракарміць сваіх дзяцей, не можа пакінуць аб’якавым чытача.

Гісторыя, якую распавядае нам аўтар у паэме “Фермер”, вяртае чытача ў недалёкае мінулае, у постперабудовачныя часы, калі сярод людзей расло разуменне таго, што зямля павінна мець гаспадара. Толькі ў такім выпадку яна шчодра аддзячыць чалавека за клопат. Адлюстраванне цяжкіх працоўных будняў, няпростых чалавечых узаемаадносін складае змест паэмы.

Відавочная публіцыстычная скіраванасць твораў Міколы Старчанкі мае як адмоўныя, так і станоўчыя бакі. Але тут ужо, як кажуць, справа густу. Камусьці падабаецца канкрэтыка і жыццёвая праўда, а камусьці яна набіла аскаміну. Заўважу толькі, што эпічная паэзія не выключвае бытапісалнасці, а наадварот, прызвана гарманічна спалучаць узвышанае і зямное. Гэта што датычыцца буйных твораў М. Старчанкі. Вершы ж, змешчаныя ў трох кнігах, тэматычна і жанрава разнастайныя: ад інтымнай лірыкі і пейзажных замалёвак да літаратурных пародый. Пры ўсім тым неабходна адзначыць, што паэзія для Міколы Старчанкі — не гульня ў словы, не забаўка, а сур’ёзная праца душы і розуму, нязводная прага спасцігнуць таямніцы быцця.

Яна — адвечнае яднанне

Таёмнай мары і надзей,

Яна — туга, чаканне, ранне,

Яна — дзівосны свет людзей.

Так вызначае аўтар сутнасць паэтычнай творчасці (верш “Паэзія”). Аўтарскае крэда гучыць у наступных радках:

Вершы — то заклік і сцяг,

Вершы — то песня і боль.

Аднак у творах М. Старчанкі побач з несумненнымі поспехамі прысутнічаюць і відавочныя недахопы: прыбліжны метафары, неапраўдана ўжытыя вобразы, русізмы. Ці то гэта недагляд рэдактара, ці то “мядзведжую паслугу” аказала аўтару карэспандэнцкая праца, калі, па яго ўласным прызнанні, “з-за газеты”, у пагоні за кавалкам хлеба свету белага не бачыў? Эрэштты, не наша справа вучыць пісаць чалавека пашанотнага ўзросту. Важна, што яго творчасць — шчырая. Дай Бог кожнаму працыць такое насычанае падзеямі, цікавымі сустрэчамі і творчымі ўзлётамі жыцця.

Яно, гэтае жыццё — на старонках трох кніг Міколы Старчанкі.

Янка ЛАЙКОЎ

Калі задумваешся над жыццёвым і творчым шляхам Анатоля Бярозкі, міжволі ў памяці ўсплываюць радкі незабыўнага Янкі Купалы: “Пачнём збіраць зерне к зярняці, // Былое ў думках ўваскрашаць...”

Балазе, па вяртанні страчанага апошнім часам робіцца шмат. Ды толькі чамусьці, узгадваючы тых, хто ўваходзіў у літаратуру ва ўмовах былой Заходняй Беларусі, рэдка ўспамінаем, што быў і такі паэт, які ўзяў сабе мілагучны, сімвалічны для Беларусі псеўданім.

Сапраўднае ж ягонае прозвішча Смаршчок, а імя Машей. Нарадзіўся паэт у 1915 годзе ў вёсцы Падлессе колішняй Ляхавіцкай воласці Слуцкага павета (сёння Ляхавіцкі раён). Заканчыўшы чатыры класы ў Падлессі, працягнуў вучобу ў Ляхавіцкай школе, а потым — у Баранавіцкай гімназіі. На гэты час прыпадае ягоная зацікаўленасць медыцынай, таму ў рэшце рэшт жыццёвая дарога і прывяла сялянскага хлопца на медыцынскі факультэт Віленскага ўніверсітэта, пасля заканчэння якога ён застаўся працаваць асістэнтам прафесара на кафедры фізіялогіі. Але не толькі медыцына прываблівала яго, а і паэзія.

Машей Смаршчок (пакуль пад уласным прозвішчам) упершыню надрукаваўся ў часопісе для дзяцей “Заранка”, які выдавала Зоська Верас. Але ягоным сапраўдным дэбютам стаў 1933 год, калі ў красавіцкім нумары не менш вядомага заходнебеларускага часопіса “Шлях моладзі” з’явіўся верш “Хрыстос ускрос!”, што і быў падпісаны літаратурным псеўданімам.

Пасля там жа былі апублікаваны яшчэ пяць вершаў: А. Бярозкі: “Устань!”, “О, не пяі, сястрыца, сумнай песні...”, “О, асенні віхор, ты мой друг, ты мой брат!..”, “Асеннім кветкам”, “Вітай, вітай, зіма, халодна наша маці!..” Гэткім жа плённым стаў для яго і наступны, 1934 год. Студэнт медыцынскага факультэта ўсё больш пераконваў, што ягоны малады талент у сваім выяўленні паспяхова спалучае лірычную і сацыяльную плыні.

1935 годам пазначаны верш “Адлет жураўлёў”, але адчуванне такое, быццам сёння нарадзіліся ягоныя радкі, настолькі яны сугучныя пачуццям сучаснікаў. А гэта і ёсць адна з прыкмет сапраўднай паэзіі: не страчваць сваіх вартасцяў праз гады. Калі прыхільнікі беларускай музыкі сёння слухаюць у выкананні знакамітых “Сяброў” песню “Жураўлі лятуць”, то нават не здагадваюцца, што гэта і ёсць згаданы верш А.Бярозкі, пакладзены на музыку кампазітарам Зміцерам Еўтуховічам:

Вольны покліч

далёка нясецца

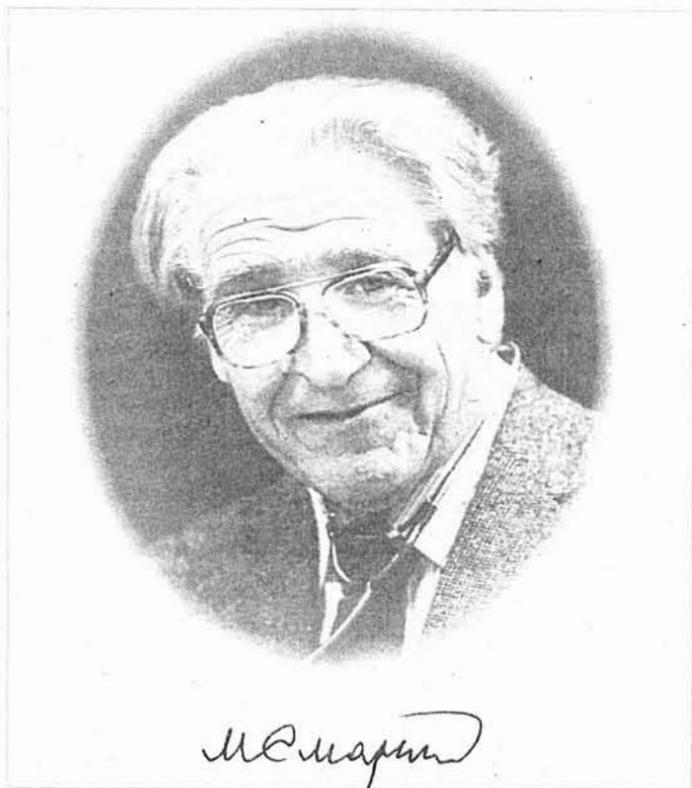
ў паднябесных сініх шляхох...

Там, далёка дзесяць,

родны астаўся парог —

Асталося вернае сэрца...

Ды не толькі паэзія даміна-

вала ў студэнцкім жыцці А. Бярозкі. Не займаць яму было і адраджэнскай дзейнасці. А як шмат ён рабіў у гэтым накірунку, відаць з успамінаў даўняга сябра А. Бярозкі, вядомага дзеяча ў беларускім замежжы Антона Шукелойцы, які меў шчасце жыць разам з ім у маладыя гады ў невялікім пакойчыку аднаго з дамоў у Вільні: “У гэтым пакоі Бярозка пасля лекцыяў і працы (асістэнт прафесара на кафедры фізіялогіі Віленскага ўніверсітэта) рэдагаваў часопіс “Шлях моладзі”, бо фактычны рэдактар Язэп Найдзюк выконваў адміністрацыйную работу. Сюды ж прыносіў Бярозка на разгляд і перапрацоўку матэрыялы з часопіса “Калоссе”... Тут ноччу ён пісаў свае вершы. У гэтым жа пакоі выдаваўся і рукапісны, гумарыстычны часопіс “З-за плоту”, у выпуску якога прымалі ўдзел Анатоль Бярозка як рэдактар, Ян Жэдзік, які тэхнічна афармляў часопіс і я”.

Выпуск часопіса “З-за плоту”, па сведчанні таго ж А. Шукелойцы, “карыстаўся вялікай папулярнасцю сярод студэнцтва, ... хадзіў па руках і студэнты перапісвалі яго ў вольны час. Рэдкалегія выпускала толькі два экзэмпляры, усё астатняе былі копіі, зробленыя студэнтамі”) і стаў прычынай таго, што А. Бярозка на дзесяці гадоў знік з літаратурнага гарызонта.

У часопісе з’явілася рэзкая сатыра на Сталіна. На гэта польскія ўлады, канечне ж, увагі не звярнулі, бо ў іх да “правадыра ўсіх народаў” стаўленне было адпаведнае, але ж якраз пачалося ўз’яднанне Заходняй Беларусі з Савецкай Беларуссю і гэты нумар трапіў у рукі ўпаўнаважанаму НКУС. Пільны служак пачаў шукаць тых, хто да з’яўлення падобнай крамолы меў самае непасрэднае дачыненне і выйшаў на ... А. Бярозку. Праўда, адзін ягоны сябра запэўніў ўпаўнаважанага, быццам пэўна ведае, што А. Бярозка загінуў у верасні 1939 года.

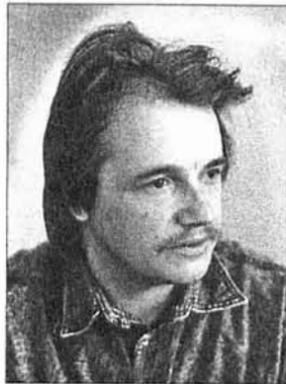
Пасля ўсяго А. Бярозка, цяпер ужо раз і назаўсёды М. Смаршчок, паспяшаўся пакінуць Вільню. Пераехаў у Івацэвічы, уладкаваўся лекарам на Брэст-Літоўскай чыгуны. Жыў і ў Іванаве, Пінску. Перад вайной павінен быў ехаць на спецыялізацыю ў Маскву, але ў дзень яе пачатку прыйшла тэлеграма аб адмене гэтай паездкі. У Баранавічах працаваў лекарам у шпіталі, потым узначальваў у гэтым горадзе медыцынскую школу. А пасля паехаў у Познань, дзе меў блізкіх сваякоў. Але чымсьці не спадаваўся немцам, а да ўсяго гестапа знайшло ў яго на кватэры кнігі Язэпа Пушчы, якія хаваў па даручэнні Янкі Шутовіча. Быў адпраўлены ў фашысцкі канцлагер Нордгаўзен, дзе зведаў усе ягоныя жахі.

Калі ж прыйшло вызваленне, разумеў, што пасля гэтай “адсідкі” хутчэй за ўсё давядзецца апынуцца ўжо ў савецкім лагера, таму і вырашыў застацца на чужыне. Пераехаў у Злучаныя Штаты Амерыкі, дзе і працаваў па сваёй асноўнай спецыяльнасці.

З-за паўсядзённых клопатаў было не да паэзіі. Толькі ў 1989 годзе ўспомніў пра сваё даўняе захапленне і вырашыў за ўласны кошт выдаць кнігу вершаў. Так і з’явіўся зборнік “Адзінаццаць вершаў”. У кніжцы творы былі змешчаны не толькі ў арыгінале, але паралельна і ў аўтарскім перакладзе на англійскую мову.

У “Лістках календара” Максіма Танка лёгка адшукаць запіс, што адносіцца да 28 мая 1936 года: “У рэдакцыі “Калоссе” Я. Шутовіч паказаў мне некалькі вершаў А. Бярозкі. Мне здаецца з яго вырас бы цікавы і сур’ёзны паэт, калі б мог вызваліцца з-пад апекі сваіх духоўных айцоў”. Але важна тое, што і напісанага Анатолем Бярозкам дастаткова, каб яго згадваць як аднаго з цікавых беларускіх паэтаў.

Алесь ВІШНЕЎСКИ

Віктар ШІНН

Балады аднаго тыдня

Балада панядзелка

Пачынаецца дзень, як пажар,
У якім нехта сёння згарыць
І ўзяцьці адзінока да хмар,
Каб камусь адзінока тут жыць
І згараць у нябачным агні,
Што з самоты нябёснай, як цень,
І зямной, як трава, мітусні.
Як патоп, пачынаецца дзень.
Пачынаецца дзень, нібы кроў
Успывае з глыбокіх азёр,
Праступае з зялёных лістоў,
Што мо зайтра памкнучца да зор
І ўпадуць нам пад ногі з табой
На дарозе, што сёння ў гразі.
Тут магілы адна на адной,
Тут паэты ляжаць і князі,
Што згарэлі ў нябачным агні
І не думалі, каб як пажыць,
Адно ведалі—іхнія дні,
Як цвікі, што ў Хрыстовым крыжы.

Балада аўторка

...У аўторак ты заплачаш разоў сорак
І нічога тут не зменіцца ані,
Бо аўторак новы прыйдзе, як аўторак,
Як прыходзяць і прыходзілі ўсе дні,
Дзе было ўсё, як сляза на вейцы ў маці,
Што адна, як і адно ў цябе жыццё,
Сумнае, як песня аб забытай хаце,
Дзе на ганку, быццам бы агонь, лісцё.
І нічога ты не скажаш, а майкліва

Генадзь ГОВАР

Веснавыя пачуці

Скрозь фіранак туман
Бачу зорку Венеру.
Чую, як патаемна
З шыбай лашчыца бэз.
Я страфу веснавую
Пакладу на паперу,
Няхай літаркі танчаць
У радках паланез...
Іхні танец павольны
Ўскалыхне успаміны
Калі-небудзь узімку,
І ўздымуць настрой
Веснавыя пачуці...
І палёт жураўліны...
І сумёты пялёсткаў
Праз сняжынкавы рой...

Пойдзеш праз аўторак, як праз гай стары.
Будзеш ты няшчасны,

будзеш ты шчаслівы
І ўсё будзе так да часу да пары,
Бо ў аўторак ты заплачаш разоў сорак
І ніхто не ўбачыць тут слязы тваёй,
Бо аўторак будзе, будзе, як аўторак,
Быццам вецер, быццам неба над зямлёй...

Балада серады

...А ў сярэду да цябе я не прыеду,
Як не вернецца ўсё тое, што было,
І ты будзеш плакаць цэлую сярэду
І цяпліць у свечках боскае святло,
І выходзіць часта з хаты на дарогу,
На якой калюгі вокнамі ў той свет,
У якіх не бачна сёння анічога,
У якіх убачыць мо адзін паэт
Неба і мінулыя гады-часіны,
Дзе з табою мы шчаслівыя былі,
Марылі пра волю не сваю, Айчыны,
Што была і будзе вечна на зямлі...
Адыйшло былое, як і не бывала,
І ў сярэду не сустрацца мне з табой.
Ты тады другога ў парку сустракала,
Я тады ж у парку думаў аб другой.
І ў сярэду да цябе я не прыеду,
Як не вернецца шчаслівыя гады,
Дзе ў аўторак цалаваўся разоў сорак
І цвілі зімою зоркамі сады...

Балада чэцвера

Чысты чэцвер, як паперы чысты ліст,
І як першы снег, што сёння за вакном,
Дзе ў нябёсах сонца, як чырвоны ліс,
След у хмарах замятаючы святлом,
Ад цябе на захад уцякае зноў,
І ты зноў імкнеш няведама куды,
Нібы воўк, які спалохаўся ваўкоў,
Што прыйшлі да рэчкі, да жывой вады,
А вада схавалася пад снег і лёд.
Чысты снег, нібы паперы чысты ліст,
Прад якім ты грэшны,
прад якім святы,
Сумны, як у лёд умерзлы параход,
Страшны, нібы на дуэлі кулі свіст.
Пройдзе час і снег зноў зробіцца вадою
І, нібы Хрыстовы ногі, берагі
У ракі абмыюцца і мы з табой
Пойдзем у царкву, каб замаліць грахі...

Лельчыцы

Лельчыцы лечаць,
Лельчыцы гоцяць,
Лельчыцы вабяць
Душу...
Чайная Убарць
Жоўтая лотаць,
Лось пераходзіць
Шашу...
Стромкія хвоі,
Густыя дубровы,
Белых бярозак
Гаі...
З неба высокага
Дзівіцца жораў
На залатыя
Палі...
Лельчыцы жывяць,
Лельчыцы сняцца...
Нібы бальзам,
Сапраўды...
Доўга без Лельчыц
Жыць немагчыма.
Зноўку паеду
Туды!

Лён і нябёсы

Блакит ільну
На даляглядзе
Ў блакіце неба

Балада пятніцы

У пятніцу ты сабралася ў святліцу,
А святліцы той ужо даўно няма
І ты стала плакаць і ў слязах маліцца
І пльыла над светам саванам зіма,
І крычала варанне па-над дарогай,
Па якой ішла ты, як ідзе святло
Па галінах дрэваў, каб вясной з трывогай
Лісце, нібы сонца, раптам прарасло.
І глядзелі следам за табой ваўкамі
Людзі, што забыліся, што тут яны
На сваёй зямлі і могуць быць людзьмі
І зімой не толькі сніць пра шчасце сны,
Бо ў пятніцу ты сабралася ў святліцу
І святліца будзе, як і будзе цень,
І кароткай будзе нашая пятніца,
Як твая спадніца, што вышэй калень...

Балада суботы

“У суботу прэч гані самоту...” —
Ты скажы, як свечку запаліў
І той свечкай асвяціў суботу
І віна, нібы святла, наліў
За сяброў і ворагаў, якія
Помняць, што ты ёсць, як гэты свет,
Дзе мы ўсе самотныя, такія,
Як раса на восеньскай траве,
Над якой вятры лятуць і хмары
І знікаюць, як знікаем мы
Хтось у полі, хтось у тлумным бары,
Хтось у чорнай цішыні турмы,
Бо ніхто не прыдзе і не скажа:
“Я цябе, самотнага, люблю...”
І ўміг белым снегам стане сажы
І ўпадзе на грэшную зямлю
З неба, пад якім штодня згараем,
Веручы—камусь патрэбны мы,
Бо суботу, як вясну, чакаем,
Не спазнаўшы будняў, як зімы...

Балада нядзелі

Адыходзіць нядзеля, як сонца заходзіць,
Як жыццё ўжо пражытае чорнай зямлёй,
Засыпаецца цемраю сонца і ў лёдзе
Найглыбокіх нябёс чырванее крывёй
Тых герояў, якіх мы не помнім з табою...
Адыходзіць нядзеля, як Ною каўчэг
Адплывае і перад патопнай вадою
Ён, як ліст, на якім нашы запісаны грэх...

Растварыўся...
Мне нагадаўшы
Аклян,
Што ўсё жыццё
Так часта сніўся...
...Няма тых фарбаў,
Гукаў, слоў,
Каб уваскрэсіць
Цуд ізноў...

К. КАЧАН. Зіма ў Наваградку

ВІНШУЕМ

У сакавіку споўнілася:

85 гадоў паэту, празаіку, заслужанаму работніку культуры Беларусі Аркадзю Марціновічу;
70 гадоў паэту, празаіку Івану Кірэйчыку;
70 гадоў паэту, празаіку і перакладчыку Уладзіміру Папковічу;
70 гадоў літаратуразнаўцу і крытыку Аляксею Рагулю.

ЮБІЛЕЙНЫ КАЛЯНДАР

165 гадоў з дня нараджэння славутага беларускага паэта, празаіка і публіцыста Францішка Багушэвіча;

155 гадоў з дня нараджэння паэта, празаіка, публіцыста Вайніслава Казіміра Савіч-Заблоцкага. Пісаў на беларускай, польскай і рускай мовах;

140 гадоў з дня нараджэння паэта, празаіка, зборальніка беларускага фальклору Старога Уласа;

115 гадоў з дня нараджэння беларускага пісьменніка і каталіцкага святара Вінцука Адважнага;

110 гадоў з дня нараджэння празаіка і драматурга Васіля Шашэўскага;

100 гадоў з дня нараджэння паэта Алеся Вечара;

95 гадоў з дня нараджэння беларускага пісьменніка Міколы Вішнеўскага;

95 гадоў з дня нараджэння паэта, крытыка, празаіка, грамадскага і культурнага дзеяча Хведара Ільшэвіча;

90 гадоў з дня нараджэння паэта Васіля Матэвушава;

85 гадоў з дня нараджэння вядомага беларускага паэта, заслужанага работніка культуры Беларусі Аляксея Пысіна;

80 гадоў з дня нараджэння беларускага паэта, заслужанага дзеяча культуры Польшчы Віктара Шведа;

75 гадоў з дня нараджэння пісьменніка і краязнаўца Яраслава Пархуты;

75 гадоў з дня нараджэння мовазнаўца Леаніда Бурака.

Дзіцяні не плакала, а лямантавала, нібы яго крапівой хвасталі.

— Ды сціш ты свайго гарлапана, ён жа ўсіх нас крыкам выдаць, з-за яго паўсотні людзей на той свет адправіцца, — патрабавална прамовіў Парасцы, матулі хлапчука, аднарукі Архіп Гаўрылавіч.

— А што я зраблю? Не заткну ж рот, ён не разумее, што за намі гоняцца, — са слязамі казалася трыццацігадовая кабета з вялікімі спужанымі вачыма.

— Ды пасадзі вунь за той бярозкай, вяртацца будзем — тады забярэш, — параіў Парасцы Адам Якубовіч, стары з сёвай барадою.

— Гэта як жа? Крывіначку родную пакінуць гэтаму звяр'ю? — запыталася жанчына, моцна прыціскаючы да грудзей хлапчука, які паранейшаму не сунімаўся.

— Дурная, з-за яго мы ўсе загінем. Ты хачя б гэта разумееш? — пачулася ззаду ад кагосьці з мужчын.

Параска на імгненне спынілася ля тоўстага дрэва, што расло на ўскрайку вёскі, і ў роспачы выгукнула:

— Міленькі, ну чаго ты крычыш, можа ў цябе баліць штосьці?

Азірнулася і, падпарадкоўваючыся маўкліваму патрабаванню ўсяго натоўпу, паклала дзіце на траву. Голасны крык адразу сціх, нібы малаго выключылі. Маці глядзела, як яе паўтарагадовы Мішка няўмела павярнуўся і ўскараскаўся на слабенькія ножкі, а на заплаканым твары з'явілася радасная ўсмішка. Параска стаяла побач і не ведала, што рабіць.

А людзі — жанчыны, старыя, дзеці, — ратуючыся ад смерці дзе хуткай халою, а дзе і лёгкім трупам, накіроўваліся да лесу.

— Пакінь яго, пабеглі, — махнуў ёй рукою Архіп Гаўрылавіч.

— Што ён кажа! — з жахам падумала Параска і, падхапіўшы малаго на рукі, зноў кінулася за ўсімі. І ў тую ж хвіліну пачуўся вісклявы, ірвучы душны плач хлапчука.

— Кінь свайго шчанюка! — заруў Архіп Гаўрылавіч.

Спалохаўшыся, жанчына машынальна пасадзіла хлопчыка на зямлю, — плач адразу сцішыўся. Маці разгублена стаяла побач з дзіцем і з болей глядзела ўслед людзям. Дабраўшыся да нізенькага хмызняку, вяскоўцы хачцелі кінуцца ў яго выратавальную гушчыню, аднак адтуль раптам з'явіліся двое паліцэйскіх і пачалі страляць уверх, над галавамі ўцекачоў. Сяляне ад нечаканасці здранцвелі.

— Назад! — уладна выгукнуў адзін з паліцэйцаў. — Кру-гом, шагам марш! Назад, у вёску! Іначай будзем весці агонь на паражэнне!

Людзі неахвотна пацягнуліся туды, адкуль толькі што беглі. Па дарозе да іх далучылася і Параска з малым.

Быў ранак 1942 года.

У вёсцы ж ужо поўным ходам рабіла сваю справу зондэркаманда карнікаў. Людзей групамі зганялі з усіх канцоў у адно месца — да сельсавета, што стаяў у цэнтры сяла.

— Капут нам будзе, загоняць у сельсавет ды спяляць, — казалася скрозь слязы Касцеіха, трымаючы за руку дачку гадоў васьмі.

— А можа, і не спяляць, можа, малалых адбярдуць ды адправяць у Нямеччыну, а нас аддасяць па хатах, — запырчыла ёй Давыдава Алена.

— Спяляць, у нас у партызанах палова вёскі, у Грышчэйцы толькі васьмёра мужыкоў у партызаны пайшлі, і то спалілі, — працягвала настойваць на сваім Касцеіха.

— У Рудабелцы таксама многія ў партызаны падаліся, аднак іх не чапаюць, жывуць людзі ціха-мірна, быццам і вайны няма, — умяшалася ў размову Антоля Кляпацкая.

Калі амаль усіх жыхароў сганялі ў цэнтр, палкоўнік абвёў прыціхлы натоўп строгім уладным поглядам і сказаў на чыстай рускай мове:

— Грамадзяне, ваша вёска з'яўляецца расаднікам лясных бандытаў. Мала таго, вы апрачаеце іх і корміце па начах. Партызаны перашкаджаюць нам вызваліць вас ад сталінскага нявольніцтва, а вашы сыны і мужыкі, якія сышлі ў партызаны, нам супрацьдзейнічаюць. За гэта мы вас пакараем. Вы гэта заслужылі.

Скончыўшы прамову, палкоўнік узняў руку і ўжо хацеў махнуць ёй, адлашчага заганаць сялян у будынак, але тут нечакана з натоўпу пачуўся голасны крык:

— Пан палкоўнік, хвіліначку!

Камандзір апусціў руку. З-за спіна сьлячан выбралася паўнацелая рабая Кірэйа і, звяртаючыся без аніякага страху да палкоўніка, пачала:

— Пан афіцэр! Караць бязвінных — грэх педэдал Богам. Вось у мяне, напрыклад, нікога ў партызанах няма, а вы мяне — разам з усімі... Караць трэба тых, у каго муж альбо сын пайшлі ў лес. Пашкадуйце невінаватых, пан палкоўнік.

Той уважліва выслушаў смелую жанчыну і чамусьці ўсміхнуўшыся, рэзка ўзняў галаву і адказаў:

— Вы не правы. Калі сусед пайшоў да партызан, а вы пра гэта даведаліся, то абавязаны былі не маўчаць, а паведаміць нямецкай ула-

дзе. Калі гэтага не зрабілі, вінаватыя нароўні з усімі.

Пасля чаго палкоўнік зрабіў крок у бок і махнуў рукою. Забрахалі, ірвучы з павадкоў у натоўп, аўчаркі, людзей пачалі заганаць у адчыненыя зьездзярэй сельсаветскага будынка.

І раптам над гуртам — крык:

— Геначка, Генрых!

Пачуўшы сваё імя, палкоўнік зноў рэзка

Васіль ШАБАЎТАС

ўзмахнуў рукою — і на гэты раз усе застылі, толькі сабакі працягвалі брахаць.

З натоўпу да здзіўлення ўсіх выйшла жанчына гадоў шасцідзесяці, сухенькая, невысокая, у падвязанай пад баруду чорнай хустцы. Не адрываючы ўчэпістых вачэй ад фігуры камандзіра, яна няўпэўнена рушыла да яго і, не даходзячы колькі метраў, бухнула перад ім на калені. Палкоўнік жа, убачыўшы старую, напачатку пахіснуўся, нібы ад удару, а потым нібыта скамянеў. Стаяў нерухома хвіліны дзве — азалачаны, разгублены да крайнасці. З яго твару адразу знікла строгаць і жорсткаць, ён зрабіўся збянтэжэным і вінаватым. Потым спахпіўся, падскочыў да старой, падняў на ногі, аброс ёй спадніцу на каленях і раз-пораз пачаў паўтараць: "Майн гот, божа мой, вось дык сустрача, прабачце, Марыя Андрэеўна!"

Бачылася, што ён пазнаў жанчыну і сказаў ёй: "Стойце тут і пачакайце мяне", а сам адышоў да афіцэраў і салдат, хвілін пяць нешта тлумачыў ім, ківаючы галавой на старую.

Калі палкоўнік скончыў кароткую нараду, акупанты, пазіраючы на жанчыну, пачалі грузіцца ў машыны з брызентавым верхам. Палкоўнік жа звярнуўся да разгубленага натоўпу з такімі словамі:

— Грамадзяне сяляне! Вы — свабодныя, можаце разыходзіцца па хатах. Прабачце, што вас патурбавалі.

Спалох і здзіўленне адбіліся на людскіх тварох, многія не верылі таму, што пачулі і пабачылі. Азіраючыся то на старую, то на камандзіра, яны таропка рушылі дамоў.

Калі плочка перад будынкам апусцела, палкоўнік узяў старую пад руку і, махнуўшы ў бок адчыненых дзвярэй сельсавета, сказаў:

— Зойдзем, Марыя Андрэеўна, там пагаворым.

"Гена, чаму ты зрабіўся такім жорсткім?" — хацела задаць першае пытанне старая Генрыху Кальману, з-пад якога яна колісь цэлы тыдзень гаршчкі выносіла. Аднак таго дваццацітрохгадовага цяжкапараненага Гены быццам і не было, перад ёй сядзеў мацёрны фашыст у афіцэрскай форме. Так што задаць такое пытанне Марыя Андрэеўна, вясковая настаўніца, пабавалася. Яна і распазнала яго з цяжкасцю...

У трывожныя часіны 1919—1920 гадоў сям'я Ігната Рудабелскага жыла на хутары, у паўкіламетры ад вёскі Рудабелка. Гаспадарка збіралася на фронт, бо на маладую Савецкую рэспубліку з усіх бакоў накінуліся разнашэрсныя ворагі.

Жонка Ігната Марыя Андрэеўна жыла на хутары з дачкой, дзевятнаццацігадовай Зосей.

Праз Рудабелку часціком праходзілі то белалаякі ў квадратных канфедэратках, то немцы, то чэхі. Ніякага зла мірным жыхарам яны не чынілі, прасілі папіць малака ды за грошы куплялі яйкі з салам. Адпачыўшы, рухаліся далей, на фронт.

Аднойчы, у самы разгар лета, у ліпені 1919 года, праходзячы міма нямецкую часць сустраў у лесе арганізаваны з беднаты навакольных вёсак атрад мясцовых бальшавікоў. Завязалася

перастрэлка. Адбіўшы нападзенне, немцы пайшлі далей сваім шляхам, а ў Рудабелцы на другі дзень хавалі двух забітых актывістаў.

Вось у той час, у адзін са спякотна-сонечных летніх дзён, вырашыла Марыя Андрэеўна з дачкой Зосей схадзіць у лес па чарніцы.

Па дарозе трапіліся патронныя гілзы, пустаыя, зіхацеўшыя фальгой, цыгарэтныя пачакі: учора, як казалі, тут нейкая страляніна была. І раптам чуйнае вуха Зосі ўлавіла быццам бы чалавечы стогн. Спыніліся, прыслухаліся, пільна глядзелі ў бок, адкуль ён пачуўся. Зося, пакінуўшы ля ног маці кошык, прайшла за ўзгорчак, глянула пад ногі і тут жа адхінулася: за бугорчыкам тварам уніз ляжаў чалавек.

— Мама! — паклікала Зося. — Ідзі сюды!

Убачыўшы чалавек у нямецкай форме, настаўніца смела перавярнула яго на спіну. Перад ёй быў твар зусім маладога хлопца з бялісьмі валасамі на галаве. Пад гімнасцёркай, на правым баку грудзей, расплылася вялізная крывава-вая пляма, такая ж пляма цямнела і вышэй калена левай нагі.

— Дачушка, ён жывы, трэба ратаваць чалавек! Хутчэй бяжы, запрагай Мошкы — і сюды!

Пакуль везлі на фурманцы, паранены часта стагнаў і, не адкрываючы вачэй, раз-пораз паўтараў:

— Майне мутэр!

было б забытае. А мы цябе выратавалі — і для чаго? Аказваецца, для таго, каб ты нас потым забіў. Вось парадокс які ў жыцці здарэцца...

Не ведаючы, што сказаць і зрабіць у адказ на такія страшныя абвінавачванні, ён у які ўжо раз пабляднеў тварам.

— Ну чаго ж ты маўчыш, сказаў бы хоць што?! — сэрца жанчыны раптам памякчэла, на нейкі час ёй стала нават шкада яго. Марыя Андрэеўна хацелася пачуць ад немца ў апраўданне словы, якія хачя б хоць на грам паменшылі яго віну.

— А што мне, мама, казачь? — пакусваючы вузкія палоскі цвёрдых губ, пачаў ён, упершыню назваўшы: мамай. — Прабачце, што я вас так заву, але ж менавіта вы падарылі мне другое жыццё, я нарадзіўся нібы нанова і таму вы для мяне — маці. Усё, што вы казалі — праўда, хачя і страшная. Так, зблудзіў я. У гэтым вялізнай памылка і я ў ёй перад вамі раскайваюся. Прабачце мяне.

Ён узняўся і, прыклаўшы руку да грудзіны, нізка пакланіўся жанчыне.

— Ты хачя ў рускіх больш не страляй, а то незнарок у сына свайго патрапіш, ён жа таксама на фронце, з вамі ваюе. А забіць сваё дзіце — вялікі грэх, — нанесла, як баксёр, апошні ўдар Марыя Андрэеўна.

У палкоўніка шырока акругліліся вочы, ён запытаўся:

— Як, у мяне ёсць сын? І ён на вайне?

— А то ты не памятаеш, як Зосю абняславіў

— прамовіла настаўніца.

— Божа мой, што ж я нарабіў? — пачаў нервавацца палкоўнік.

— Прыгожы, на цябе падобны. Мы яму і імя тваё далі, Генай назвалі, — працягвала Марыя Андрэеўна. — Толькі не ведаю, ці вернецца жывым з фронту, надта ўжо вы вялікія майстры забіваць.

І тут палкоўнік ускочыў з месца і са словамі "пачакайце, мама!" выбег на вуліцу. Праз пару хвілін вярнуўся і паставіў перад настаўніцай чорную, у дарагіх камянях, шкатулку.

— Што гэта? — са здзіўленнем запыталася Марыя Андрэеўна.

— Золата і каштоўнасці. Грэх свой крышку паменшыць хачу. Бярэце, мама.

— Мусіць, у нас нарабавалі? — запыталася строга, глядзячы ў вочы Генрыху.

— Не, мама. Гэтыя каштоўнасці з Францыі, на іх крыві няма. Майму сябру, палкоўніку Вульфру перадаў французскі ювелір за нейкую паслугу. Потым майго сябра смяротна паранілі. На развітанне ён і ўручыў мне гэту шкатулку, сказаў, што я магу распараджацца ёй, як захачу, — тлумачыў палкоўнік.

Генрых адкрыў накрывку шкатулкі. Яна была амаль цалкам запоўнена залатымі пярсценкамі, бранзалетами, гадзіннікамі, дарагімі пацэркамі.

— І што мне з гэтым дабром рабіць? — разгублена запыталася Марыя Андрэеўна.

— А што хочаце, — адказаў немец і, баючыся, што яна ад шкатулкі адмовіцца, не даў жанчыне апамятацца, схпіў яе за руку, прыпаў запаленымі гарачымі губамі і са словамі "прабачце мяне за ўсё" хутка пайшоў да дзвярэй.

А ўслед яму, нібы ладны камень у спіну, паляцелі словы Марыя Андрэеўны:

— Толькі ў рускіх не страляй — у сына патрапіш!

Настаўніца убачыла ў акно, як палкоўнік сеў у легкавік. Грукнула дзверца, аўтамабіль газануў і крануўся з месца. За ім, як прывіды, паплылі два грузавікі.

Нібы прагнуўшыся, Марыя Андрэеўна зірнула на шкатулку, узла яе пад руку і хуленка выйшла на вуліцу. Заходзячы ў кожны дом, выцягвала са шкатулкі па адной залатой рэчы, соўтала ў рукі збянтэжанай гаспадыні і пры гэтым тлумачыла:

— Бярэце, пасля вайны трэба будзе гаспадарку наладжваць, спатрэбіцца. — Ішла ў наступны двор.

Калі каштоўнасці скончыліся, вярнулася ў дом да дачкі, падала ёй дарагую, інкруставаную каштоўнымі камянямі шкатулку, сказала:

— На, пастаў дзе-небудзь, гэта — падарунак ад Генрыху.

А на другі дзень уранку вяскоўцы убачылі, як па вуліцы ў бок Рудабелкі, да якой было з паўсотні кіламетраў, прайшла ўсё тая ж пажылая жанчына, якая выратавала іх ад гібелі, а потым яшчэ і золатам надзяліла. Гледзячы ёй услед, жанкі хрысціліся, а многія бачылі над галавой старой блакітнае ззяненне, якое святлілася.

— Святая, — шаптліва вяскоўцы. — Нам яе сам Бог паслаў.

Святая

Апавяданне

Арт-пацеркі

♦ "Майскімі кароткімі начамі..." — назва новага праекта, які прысвячае 60-годдзю Перамогі Прэзідэнцкі аркестр РБ пад кіраўніцтвам В.Бабарыкіна. Гэта вялікі гастрольны тур, і мяркуецца, што ён шырока пройдзе па ўсёй краіне. На маршруце, прынамсі, — Орша, Асіповічы, Магілёў, Слуцк, Баранавічы і яшчэ многія, многія пункты. Праграму складаюць папулярныя мелодыі мінулых гадоў, улюбёныя песні ваеннага пакалення, новыя творы беларускіх кампазітараў. З аркестрам выступяць нашы вядомыя салісты, сярод якіх Н.Багуслаўская, Я.Паплаўская і А.Ціхановіч, Я.Навуменка... Гастролі пачнуцца 30 сакавіка і завершацца святочным канцэртам 9 мая ў Мінску.

♦ Вечар танцавальных прэм'ер адбыўся ў Вялікай зале сталічнай філармоніі. Гэта была праграма Дзяржаўнага ансамбля танца Беларусі (мастацкі кіраўнік В.Дудкевіч), якая ўключала шэраг новых харэаграфічных нумароў: "Эх, дарогі", "Салдацкі танец", "Рускія званы", "Вечарынка ў калгасе". Песні, якія ведала і любіла ваеннае пакаленне, гучалі ў выкананні С.Салодкай. А віртуозны выканаўца на нетрадыцыйных народных ударных інструментах А.Зубко па-ранейшаму ўражваў невычэрпнасцю сваёй фантазіі ў "Каленцах на паленцах".

♦ У Беларускай тэатры "Лялька" — прэм'ера: І.Босвіч, "Меч чарадзея". Гэта мюзікл для моладзі, і яго бліжэйшы паказ — уранні 27 сакавіка.

♦ Два вечары польскай музыкі адбыліся ў Канцэртнай зале Беларускай акадэміі музыкі. 15 сакавіка тут выступілі госці з Акадэміі музыкі імя Станіслава Манюшкі ў Гданьску — скрыпач Войцэх Шляхцікоўскі ды піяністка Багуміла Вярэтка-Байдар. У праграме былі творы Вітальда Лютаслаўскага, Гражыны Бацэвіч ды Караля Шыманоўскага. 18 сакавіка тамсама прайшоў чарговы канцэрт з цыкла "Фрыдэрык Шапэн — паэт фартэпіяна". Балады, ронда, варыяцыі гучалі ў выкананні маладых беларускіх музыкантаў. Сярод іх — лаўрэат міжнародных конкурсаў Іосіф Сяргей, Канцэртны аркестр Рэспубліканскага каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі пад кіраўніцтвам Уладзіміра Перліна і дырыжора Вальтэра Мнацканавы.

♦ Лекторый выхаднога дня ў Нацыянальным мастацкім музеі РБ чакае цікаўных! 26 сакавіка тут можна далучыцца да мастацтва Англіі XIX ст. А назаўтра — паразважаць разам са спецыялістамі на тэму: "Неаімпрэсіянізм. Навука ці мастацтва?"

♦ Поруч з гасцямі працуе ў гэтыя дні беларуская оперная трупa. Сакавіцкая афіша прывабіла імёнамі І.Красілінай у партыі Чыо-Чыо-сан ("Мадам Батэрфляй"), Ю.Лапінш у партыі Абігаіль ("Набука") — спявачак, адпаведна, з Украіны ды Эстоніі. А таксама Д.Хахлова — дырыжор з Санкт-Пецярбурга, запрошанага правесці ў Нацыянальным акадэмічным тэатры оперы РБ спектаклі "Яўгеній Анегін" (24 сакавіка) ды "Іяланта" (27-га). На апошні сакавіцкі дзень нашы салісты рыхтуюць вечар вакальных дуэтаў.

С.ВЕТКА

"Тена, ты што?! Толькі не куры ў студыі!" — спалоханым голасам азвайся з апаратнай рэжысёр. Ён, вядома ж, не мог праз цымянае акенца між радыёстудыяй і апаратнай дакладна ўгледзець, што адбывалася ў гэты момант перад мікрафонам. Ён адрэагаваў на гук. Дык уяўляецца, якога класа акцёр удзельнічаў у запісе радыёспектакля, калі яго спрактыкаваны калега "пачуў" агенчык запаленай цыгаркі, гаркавы дым самасаду, прарэзлівы смак першай зацяжкі! Акцёр жа толькі адарваў, шаргатліва, ласкут нейкай газеты, пацьфукаў на паперчыну, прасуючы пальцамі край самакруткі; цмокнуўшы ды крэкнуўшы, прамаўляючы пры гэтым свой тэкст, "закурыў" ... Імгненне, штырых — але гэтага было дастаткова, каб Генадзь Аўсяннікаў запомніўся мне сваім грунтоўным прафесіяналізмам і тут, на запісе настанойкі музычнага радыёспектакля паводле ваеннай прозы Івана Чыгрынава.

Характары...

Не ведаю, ці захаваўся той спектакль у фанатэцы Беларускага радыё, не ведаю, ці захаваўся ў памяці самога артыста той, дзесяцігадовай даўнасці, звычайны рабочы момант. Можна, і не: колькі ўсяго давялося яму перайграць перад мікрафонам! А яшчэ — у тэлевізійных павільёнах. І на здымачных пляцоўках кіно. Гэта ж адно толькі ў тэатры, на роднай купалаўскай сцэне (дзе без малога паўстагоддзя працуе адразу пасля заканчэння ВДТМ) ён стварыў уражліваю галерэю характараў!

Майстар эпізода і цэнтральная фігура відовішча... Якія трапныя назіранні над чалавекам, якія сакавітыя, жывыя, абаяльныя вобразы, якія безабаронныя і ўпартыя, прастадушныя і кемлівыя, мудрыя і хітраватыя ў яго героі — ад вясёлых да трагікамічных. Ад Казуліна ў "Характарах" паводле В.Шукшына — да персанажа Ф.Да-стаеўскага Фамы Апіскіна. Пустарэвіч у "Паўлінцы",

Цярэшка Калабок у "Трыбунале", Караўкін у "Браме неўміручасці", Аўдзей "Страссях..." І, вядома ж, — адна з нядаўніх работ, яшчэ адно па-майстэрску яскравае, па-аўсяннікаўску непаўторнае, мастацкае ўвасабленне беларускага характару, — монаспектакль "Беларусь у фантастычных апавяданнях" ("Шляхціц Завальня"). Спектакль-бенефіс, які пастаўлены на Малой сцэне Купалаўскага тэатра, збірае аншлагі. Гэтым разам, у дзень 70-годдзя Майстра, народнага артыста СССР Генадзя Аўсяннікава, паказ яго адбыўся ў галоўным доме купалаўцаў. Публіка ішла паглядзець на ігру свайго ўлюбёнца, павіншаваць яго з юбілеем. А тым часам акцёр асвойтваў ужо новае для сябе аблічча: Сабакевіча з Гогалевай паэмы "Мёртвыя душы", сцэнічным працтыганнем якой захапіўся тэатр.

С.БЕРАСЦЕНЬ
Фота забяспечана аўтарам

Як радкі пра веру і любоў

У сталічнай Зале камернай музыкі адбыўся першы філарманічны канцэрт маладога вяланчэліста Канстанціна Зяленіна. Ён яшчэ студэнт III курса Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, але ўжо мае званні лаўрэата Рэспубліканскага конкурсу і чатырох міжнародных, у тым ліку Першага міжнароднага конкурсу імя М. Ельскага, які прайшоў у Мінску.

Канстанцін Зяленін ды Ірына Неўская (фартэпіяна) прапанавалі ў той вечар вялікую праграму з шэдэўраў вяланчэльнага мастацтва. Нягледзячы на завіруху, у залу прыйшлі сапраўдныя аматары музыкі і цікаўная моладзь. (Адзначу дарэчы, што напярэдадні ў канцэрте, якім адкрывалася, нарэшце, Вялікая зала нашай філармоніі, музыку Чайкоўскага маэстра Анісімаў аддаў на водкуп багатым глядачам).

Першае канцэртнае адзя-

ленне пераканала, што Канстанцін Зяленін бліскуча асвоіў сферу вяланчэльнай віртуознасці. Яркі і тэмпераментна прагучалі ў яго выкананні Саната Л.Бакерыні і Вялікі канцэрт Ё.Гайдна: такім прыгожым і насычаным цеплынёй быў гук вяланчэлі! Свет цудоўнай неўміручай рамантыкі з яе мяцежнымі парываннямі, маркотнай баладнасцю і чароўнымі прасвятленнямі паўстаў у Санатце мі мінор Я.Брамса, якая пачала другое аддзяленне. Менавіта ў сувязі з гэтай санатай прыгадваюцца паэтычныя радкі Марыны Цвятаевай: "віолончель і кавалькады в чаще..."; "Сольвейг: Сольвейг виолончель... где слово завораживает красотой звучания, строки о вере и о любви на ласковой земле". Вытанчаная і цудоўная 2-я частка санаты Брамса была выканана на "біс" па настойлівых просьбах аўдыторыі.

Кантрастам да рамантычнага

духу Брамса сталася выдатна выкананая чатырохчасткавая Саната Д.Шастаковіча. Створаная незадоўга да яго Пятая сімфонія, гэтая саната ўзнаўляе па-філасофску шматпланавую карціну свету. Роздум пра жыццё, воля да дзеяння, надзея, сарказм, іронія і шмат чаго іншага ёсць у гэтым складаным творы.

Увогуле, ад канцэрта Ірыны Неўскай і Канстанціна Зяленіна застаўся прыемны ўспамін. Хай жа малады музыкант выйдзе ў мастацтва на вялікі светлы шлях і спазнае радасць сур'ёзных артыстычных перамог.

Ніна ЮДЗЕНІЧ,
кандыдат мастацтвазнаўства
Фота забяспечана аўтарам

3 вечных каштоўнасцяў

У Нацыянальным мастацкім музеі краіны адкрылася выстаўка "Памяці ўсіх тых, хто ратаваў унікальныя каштоўнасці Беларусі", прымеркаваная да 60-годдзя Вялікай Перамогі. З прадстаўленых тут 60 абразоў і скульптур большая частка — даваенныя.

можна ўвачавідкі пераканацца ў своеасаблівасці і непаўторнасці рэгіянальных помнікаў іканапісу, разьбы, скульптуры XVI—XVIII стст.

На высокім прафесійным узроўні, ведаючы добра матэрыял, падчас вернісажа правяла грунтоўную экскурсію мастацтвазнаўца, прафесар, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі РБ Надзея Высоцкая.

"У мастацтве Беларусі пры захаванні візантыйскіх і мясцовых традыцый выразна прасочваюцца асноўныя еўрапейскія стылі Рэнэсансу, якія ярка відаць у творы XVI ст. са Збьценя — "Хрысце Уседзяржыцель". Амаль што ўсе астатнія творы адносяцца да барока з яго эвалюцыяй ад ранняга (канец XVI — 1-я палова XVII ст.), сталага барока (2-я палова XVII ст.) і да позняга (XVIII ст.). Датаваныя помнікі на гэтай выставе даюць пэўнае ўяўленне пра іх стваральнікаў. Гэта Георгіус (1678), бесценавіцкі майстар (1723—1728), латыгаўскі майстар (1744—1746), а таксама Іаан Васілеўскі (1815) і мастакі, якія датавалі свае творы 1735, 1736, 1750, 1751, 1764 гадамі. Трэба адзначыць, што менавіта ў даваенных фондах захаваліся найбольш значныя, этапныя іканапісныя і скульптурныя шэдэўры Слуцка, Пінска, Магілёва, Турава, Чонак, Латыгава, Юрцава, Гарадка, якія вызначаюць стылістыку і характар мастацтва гэтых рэгіёнаў перыяду XVII—XVIII стст." — распавядала Н.Высоцкая. Яна — знаная аўтарка шматлікіх даследаванняў і унікальных кніг па старажытным мастацтве Беларусі, з якімі наведнікі музея могуць азнаёміцца на 2-м паверсе, дзе размешчаны стэнд з гэтымі выданнямі. Апошняе па часе даследаванне Н.Высоцкай — пра жывапіс барока Беларусі.

Дзякуючы працы рэстаўратараў Беларусі і Расіі ў 1950—2005 гг. сённяшнія наведнікі музея ўпершыню ўбачаць 18 раскрытых абразоў і скульптур!

А яшчэ з 20 лотага гучаць тут ужо традыцыйныя канцэрты харавой духоўнай музыкі ў выкананні беларускіх калектываў. І аж да 10 красавіка кожную пятніцу а 18-й гадзіне ў сценах музея будзе пачынацца чарговая такая музычная праграма.

Галія ФАТЫХАВА, якая прысутнічала на адкрыцці

Фота забяспечана С.Б.

Рамз БАБАДЖАН,

узбекскі паэт

У радасці даўжэйшы век

Рубаі

Хто на гару ідзе, бы ўлегцы, той і ўніз
Саскочыць козлікам, з карніза на карніз.
А хто, хоць цяжка, але пнецца ўгору,
Таго чакае неба — як сюрпрыз.

Таму, хто казкі любіць, не хлусі,
А часам праўды кубак паднясі.
І, хто паверыць шчыраю душою, —
Такіх пабольш у сэрцы прыпасі.

Аматар-крытык! Як дзярэш ты нос!
А ў галаве хаос і перакос...
Змяшаў ты глыб і мель, а белае з чарноццем
І твор пускаеш ліха пад адкос.

Усё ж у радасці, не ў гора, век даўжэй,
Без дрэў і сад не сад, нуда — жыць без людзей.
Радок праўдзівы — нібы помнік з бронзы,
А схлусіш, то рассыплецца іржой хутчэй.

Бывае, што сокал спыняе палёт,
І рушацца горы, хоць з моцных парол.
А здрадніца слава, лісіца-хітрыца,
Палашчыўшы, віль — і дае задні хол.

Пераклаў на беларускую мову
Павел МІСЬКО

Уладзімір САЛАУХІН

Дамоклаў меч

Я нібы пад дамоклавым мячом...
Завельмі цяжкі меч, гатовы абарвацца
Са слабай ніткі,
Пранізаць наскрозь.
Ляжу пад ім.
Ужо нарасхрыст грудзі.
Душа аголеная, каб адзенне
Ці ігчы якая іншая браня
Не перашкодзілі яму, каб саўтануць
Туды, дзе сэрца б'ецца,
Якое толькі скураю
І хрупкаю рабрынай абаронена.
Вісіць дамоклаў меч,
Нябачны і няўцямыны
(Але я ведаю — вісіць),
А я чытаю кнігі, хаджу ў кіно
(Дзіцячая наўнасьць),
Купаюся ў рацэ. На лыжах бегаю.
І пчол люблю, і кветкі. Зоркі ў небе.

Люблю...
Якая лёгкадумнасць, безадказнасць!
Вісіць дамоклаў меч.
Ты не лічы секунды,
(Не траць на гэты залатых секунд),
А ты кажы,
Ты гавары, што ўведаў.
Што накапіць паспеў і ў сэрцы, і ў душы.
Святла крынічка ў цемры. Права ты не маеш
Гультайнічаць, пакуль дамоклаў меч
Агеньчык твой, сарваўшыся, не ўтушыць.
Сарвецца меч.
А нігачка і квалая, і тонкая.
Сарвецца меч.
Няхай! Не ў сне каб толькі,
І не ў абдымках у жаночых, не ў пяшчоце,
Не пад хмяльком святочным і вясёлым
Хай знойдзе і праніжа плоць жывую.

Паўслова ты паспеў ужо сказаць.
І вось ён, морак.
Але ўсё ж ёсць яшчэ надзея,
Што калі ты паспеў сказаць паўслова,
Другая палавіна не памрэ,
І людзі здагадаюцца пра тое,
Якой была другая палавіна
Апошняга,
Няскончанага слова,
Рассечанага цяжкім тым мячом.

Вісіць дамоклаў меч
І кожную секунду
Загадвае табе сказаць такое,
Што выказаць абавязкова трэба.
Каб хоць не ўсё.
Каб хоць да палавіны...

І меч ляціць.
Але з-пад вастрыя
Выпархвае агеньчык лёгкі
Жывога недаказанага слова.
І не паспець жалезнаму мячу
За ім угнацца.

Пераклаў з рускай
Павел МІСЬКО

Установа адукацыі

"Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі"

аб'яўляе конкурс на замяшчэнне пасада (да 5-ці гадоў)

прафесарска-выкладчыцкага складу
(для тых, хто мае мінскую прапіску)

з далейшым заключэннем кантракту ў выпадку выбарання на тэрмін,
вызначаны наймальнікам:

— кафедра моў дацэнт	— 1	Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання.
старшы выкладчык	— 0,5	Заявы і дакументы накіроўваць на імя рэктара на адрас:
— кафедра альты, віяланчэлі і кантрабаса дацэнт	— 0,5	220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэлефонах: 227 49 42; 226 06 70.

Хто і навошта паказвае зубкі?

Вопытныя дыпламаты, разведчыкі здатны “зняць” да 70 працэнтаў патрэбнай інфармацыі ў свайго суразмоўцы, нават калі той падчас сустрэчы, стараючыся не раскрыць праўду, вярзе нешта несусветнае. Іншы раз, жэсты, міміка, г.зн. неадвольная рэакцыя чалавека на тое, што адбываецца вакол яго, куды важней, чым прамоўленьня ім словы. Ёсць цынічнае, але дасціпнае выказванне: словы дадзены для таго, каб схавачь думкі.

Няк, знаходзячыся ў цэнтры Мінска, паказаў фота маладой жанчыне, якая толькі што выйшла з кравы, і спытаў: “Хто гэта, на вашу думку?” Адказ: “Не ведаю і ведаць не хачу... яўна жадае прадэманстраваць сваю сексапільнасць, але я яму не веру... Косіць пад крутога хлопца...” Добра што хоць маньякам не назвала, падумаў я. І прыйшла думка наведць гандлёвыя шанхайчкі ля стадыёна “Дынама”: публіка там шустрая, палец у рот не кладзі. Адно дыктафон уключай...

Гандляр гадоў пад сорок на маё стандартнае пытанне адказаў... пытаннем: “Чаму ты абраў менавіта мяне? Я што, на Барыса Майсеева падобны чым-небудзь? Пайшоў адсюль!”

“Чаму, — думаў я, ідучы назад, — абое, да каго звярнуўся з нармальным пытаннем (сучасныя сацыялагі і не такое выпытваюць), як згаварыўшыся, закруцілі сексуальную тэму?”

Вырашыў наведць знаёмага яшчэ са спартыўных сумесных заняткаў псіхолага Аляксандра З. Просьба адная і тая ж: хто, на яго думку, на здымку? Урач хвіліны дзве глядзеў на газетную паласу, а потым з падкрэсленай млявасцю, так класныя спецыялісты маскіруюць сваю адмысловую падрыхтаванасць, пачаў гаварыць: “Яму пад пяцьдзесят, а мо і болей... Тып з яўна завышанай самаацэнкай... Спажывец галівудскай кухні, адначасна пазіцыянер сябе як інтэлектуал... Амаатар экстравагантных учынкаў, можа, напрыклад, дзеля понту скачэць з высокага моста на вярхоўцы... Звычайна такія дзядзькі са скуры вылузваюцца, каб спадабачыць моладзі, асабліва той, якая лічыць сябе “залатой”, сілкуюцца яе энергетыкай... Магчыма, вырашыў паспрабаваць сябе ў рэкламе зубапрацэзнай ці паставытворчай фірмы. Калі так, то дэбют няўдалы. Усмешка ненатуральная. Міжволі ўзнікае асацыяцыя з могілкамі”. “Усё?” — спытаў я. “Усё”, — адказаў урач. І тут мне нічога не застаецца, як назваць прозвішча і палітычны прэтэнзіі чалавека на здымку. Твар майго кансультанта адразу робіцца напружаным. “З гэтага і пачынаць трэба было!” — бурчыць Аляксандр і прапаноўвае выпіць кавы.

“Апазіцыя, відаць па ўсім, — разважае ён далей, — на хату мяняе імідж, стыль паводзін. Хоча выклікаць давер. Але робіць гэта вельмі няўмела і, я сказаў бы, нахабна — зірні яшчэ раз на фота... Такой усмешкай можна паўкраіны напалохаць!”

Сапраўды, тэкст так званага звароту да краіны, састаўлены групай на чале з Казуліным, нельга назваць агрэсіўным. Ён хутчэй памяркоўны і ўважаны. Але хто б знаў дзятла, калі б не яго доўгі нос. Так і тут. Казулінецкі ў мягкай форме патрабуюць кардынальных палітычных змен у Беларусі. Патрабуюць, не маючы за спінай ні канкрэтнай праграмы дзеяння, ні апірышча на больш-менш шырокае масы насельніцтва. Стварылі б нешта падобнае на Аналітычны цэнтр нацыянальнай стратэгіі. З элементамі кантраўдзедкі па адкрытых крыніцах. Мо зазірнулі б тады ў “Настаўніцкую газету” за 1996 год, дзе на падставе неабвяргальных дакументаў даводзіцца, як А.Казулін стаў доктарам педагагічных навук, і не было б ніякага “звароту” да народа. Абсалютна перакананы: многія з тых, што паставілі свае подпісы пад “зваротам”, адразу ж пасля знаёмства з матэрыялам, разбегліся б і праклялі д’ябла, які спакусіў на гэты крок. Знайшлі, прабачце, лідэра...

Некалькі гадоў таму Казулін выслужваўся перад кіраўніком дзяржавы, як мог. У свой час былы прэзідэнт Нацыянальнай

акадэміі навук Аляксандр Паўлавіч Вайтовіч паказваў мне, галоўнаму рэдактару акадэмічнай газеты “Веды”, стэнаграму выступлення Казуліна (у знак прызнання былых заслуг Белдзяржуніверсітэта і яго ролі ў стварэнні інтэлектуальнай прасторы рэктар вядучай вышэйшай навучальнай установы краіны набыў статус члена ўрада Рэспублікі Беларусь) на пасяджэнні Савета Міністраў РБ. Не міргнуўшы вокам, Казулін давёў да калег-міністраў: Нацыянальная акадэмія здае ў арэнду аж 46 працэнтаў рабочай плошчы. Маўляў, навукай не дужа займаюцца, а спрабуюць жыць на грошы з арэнды. Такая выснова напрошвалася з кантэксту выступлення Казуліна. На самай жа справе, на той час акадэмія здавала ў арэнду 11 працэнтаў плошчы, што па ўсім мерках з’яўляецца дапушчальным. Казулін, відаць, меркаваў частку бюджэтных грошай, скампromетаваўшы акадэмію, пераклучыць на ўласны ўніверсітэт. Цяпер жа, вызвалены ад займаемай пасады, перафарбаваўся, змяніў голас: раптам народ беларускі паверыць! і адкрые яму дзверы свайго жытла. І пойдуч з малатка за мізэрныя цэны — няважна каму, расіянам ці амерыканцам з немцамі — нафтамія, калійныя запасы і ўсё іншае, што дазваляе сёння беларускаму народу нарошчываць як матэрыяльны, так і духоўна-культурныя набыткі. Нарошчываць на карысць усю народ, а не так званай “эліце”, да якой адносіць сябе і Казулін.

— Добра, ты — журналіст і па вызначэнні павінен быць разведчыкам. Адкажы: ёсць на Беларусі прыкметы наменклатурнай змовы ці не? — выслухаўшы мяне, спытаў Аляксандр.

— Пра паўнаўвартасную змову гаварыць не проста залішне, а правакацыйна. Любая бяздоказная балбатня можа ўнесці напружанне ў грамадска-палітычную сітуацыю ў краіне, што было б выгадна як самой апазіцыі, так і яе замежным куратарам. Аднак можна назваць імёны некалькіх генералаў, якія ў той ці іншай ступені “пообшчалі” з бел-чырвона-белай апазіцыяй: Казлоўскі, Грыб, Фралоў, Бачароў, Кез... (Так і хочацца сказаць: не туды ўлез...) Пра чыноўнікаў, накіталт, Чыгіра, наогул узгадваць не варта. Што да Казуліна, то ён вырашыў навесці амаль генеральскі марафет...

— Значыць, няварта асцерагацца ўкраінскага варыянта?

— Высокапастаўленыя карупцыянеры ёсць і ў нас. Адны з іх, Лявонаў, Рыбакоў і іншыя, ужо на нарах час баяць. Беларусь не Расія. Пакуль на сваім пасту А.Лукашэнка, палітычную ўладу наменклатуршчыкі, схільныя да здрады, у нас не перахопяць. Кучма прыгрэў на Украіне багачэў і з чым застаўся? Пуцін вядзе вышпачырожную гульню з алігархамі і на вачах губліць давер у значнай часткі расіян. Маскоўскія лібералы адкрыта гавораць пра магчымае контррэвалюцыі і актыўна да яе рыхтуюцца. На Беларусі абставіны іншыя.

— Як бы ты мяне ні супакойваў, — узяў галаву Аляксандр, — а я нашай наменклатуры да канца не веру. Інтуіцыя падказвае, што...

— Што ў дзень “Х”, — перахапіў я, — яна на бок пакрыўджаных перабяжыць? Лухта! Паўтараю: дня “Х” на Беларусі не будзе. Памятаеш амерыканскага паста Майкла Козака, майстра па “знішчэнні таталітарных рэжымаў”? Яго прыслалі ў Беларусь, ставячы на мэце, аб’яднаць апазіцыю ў адзіны магучы кулак і, такім чынам, выйграць прэзідэнцкія выбары 2001 года. Чаму М.Козак застаўся на тым, як апазіцыю ўзначаліў прафсаюзна дзеяч Ганчарык, а не яго куды больш рэспэктабельны прыхільнік з Гродні спадар Домаш? Адказ ляжыць на далоні.

Ганчарык, сталічны дзеяч, на думку козкаў, меў рэальныя шанцы згуртаваць разрозненых беларускіх апазіцыянераў. Атрымаўся пшык! І гэты раз звышпагрозілава рыгорыка Кандалізы Райс, дзяржсакратара ЗША, прадывкавана, галоўным чынам, жаданнем смяртэльна напалохаць беларускую наменклатуру. Глядзіце, маўляў, даражэнькія: своечасова не станецца прыэваратнямі, рыхтуйцеся да горшага. Што робіць зараз каманда Юшчанкі на Украіне са сваімі былымі палітычнымі апанентамі? Пачынаюцца пераследы людзей толькі за тое, што яны актыўна падтрымлівалі ягонага апанента Януковіча. Таму Кандаліза Райс і назвала Беларусь адной з апошніх... тыраній свету. Такое ўражанне, амерыканцам нічога іншага не застаецца рабіць, як зноў і зноў звяртацца да завядзганай калоды. Козак, Казулін, Клімаў, калода... Містыка нейкая. Усе на “к”. Недарэмна вядомы амерыканскі мільярдэр Дж.Сорас, які, нібыта блых нападзіў на Беларусі “агентаў уплыву”, аб’явіў нядаўна міжнародны конкурс на выпрацоўку ідэй для новай нацыянальнай стратэгіі ЗША! На блефе, рабёі і золале можна далёка зайсці, але назад ці не вернешся?

— Зноў Сорас, зноў тэорыя змовы...

— А ты як думаеш! У адной з апазіцыйных газет, што звiла была напачатку сваё гняздзечка ў Вільнюсе, нядаўна пачалі з’яўляцца артыкулы, дзе сівярдаецца, што рэпрэсіі супраць кіраўніцтва Беларусі з боку НКВД у 20-я гады мелі пад сабой аснову. Змова — так, так, змова! — аказваецца існавала, і скіравана яна была супраць Расіі. Нават беларускія камуністы пры самай высокай уладзе, ахвотна далучыліся да змоўшчыкаў, якія марылі выйсці з СССР яшчэ да 1930 года. Во як! Тэма рэпрэсій супраць невінаватых (а беззаконне мела месца і ў значных маштабах, што праўда, то праўда) — любімы канект усеі ліберальнай шпантрапы. Нацыяналісты Прыбалтыкі, Грузіі, Украіны — далей усюды — першапачатковы палітычны капітал набылі менавіта на “раскрутцы” тэмы рэпрэсій, прычым, свядома павялічыўшы колькасць пацярпелых. У мемуарах Хілары Клінтан, жонкі былага прэзідэнта ЗША, ёсць пасаж пра яе наведванне Куралпатаў падчас знаходжання ў Беларусі. Х.Клінтан называе фантастычную лічбу: тут расстраляна ... 350 тысяч чалавек! І нехта ж верыць...

Цяпер, згодна апазіцыйнага друку, атрымліваецца, што беларускіх “нацдэмаў” было за што прышпываць да алказнасці? Сама беларуская апазіцыя дадумацца да такога не здатна. Ідэя прыйшла яўна звонку. А калі так, то, як і ў часы памянёнага вышэй Майкла Козака, асноўныя спадзяванні нашы заклятыя сябры робяць на магчымае здраўніцтва наменклатуры і — увага! — на змену тону ў размове, як з уладай, так і з народам, якога яшчэ зусім нядаўна называлі то дурным, то сляпым, то, наогул, быдлам. Новенькае ў старой схеме яшчэ і тое, што цяпер нам стараюцца ўбіць у галаву, што супраціўленне Маскве існавала не толькі ў гады Вялікага княства Літоўскага, але і ў першыя гады савецкай улады. Зноў-такі, сігнал наменклатуры: будзьце варты нацыянальна-гістарычных традыцый, спадары!

— Цікава...

— Тая ж газета, што змясціла фота А.Казуліна, раскрывае карты да канца: “Задача апазіцыйных лідэраў — правакаваць рэжым на здзяйсненне такіх учынкаў, якія выяўляюць яго сапраўднае агіднае аблічча ва ўсіх паталогічных праявах і набліжаюць яго канец”. (Арфаграфія арыгінала. — В.Д.)

На практыцы ажыццяўленне рэкаменда-

цый “адтуль” выглядае так. Расійскі бок, а, магчыма, і свой родненскі, важныя дакументы “выпадкова” засоўвае пад сукно, і раптам — на новым вітку — узнікае, да прыкладу, газавая ці якое іншае пытанне. Усё пачынае ісці праз пень калоды. А ў гэты самы час, як пішацца ў дамскіх дэтэктывах, Аляксандру Рыгоравічу Лукашэнку група масцітых вучоных і іншых не менш сімпатычных спецыялістаў, зыходзячы, вядома ж, з найлепшых жажданняў, прапаноўвае сапраўдную панацею: будаваць уласную атамную электрастанцыю! Надакучыла, маўляў, залежаць ад капрызаў расійскіх бізнесменаў. Гарантуем энергетычную бяспеку краіны ды яшчэ сваю электрычнасць на продаж пусцім! У такіх развагах, на першы погляд, ёсць і логіка, і стратэгія нацыянальнага развіцця. Але пачытайце расійскія выданні — “Камсамолку”, “Труд”... (пра нашы апазіцыйныя і гаварыць ужо не трэба) — як яны заўзята абсмоктваюць тэму магчымага будаўніцтва АЭС у Беларусі. Нядаўна ў Віцебску, нягледзячы на дрэннае надвор’е, апазіцыя вывела на плошчу людзей з плакатамі, тыпу: “Не! ядзернай праграме ў Беларусі!”

Спакваля, спадзішка рыхтуюць насельніцтва да магчымага развіцця падзей... А тут яшчэ і пра новыя высілки наконт шырокай меліярацый завава-рылі (не блытаць з рэстаўрацыйнымі работамі на старых плошчах). Нібыта толькі чакаюць, калі мы распачнём такі “форс-мажор”, паспяхова падарваўшы псіхалагічную і адначасна палітычную стабільнасць цяперашняга беларускага грамадства. А што? Ажыццявім два “грандыёзныя праекты” — АЭС і “даёш меліярацыю!”, а там не паспеем нават рэктар паставіць, як на новай АЭС адбудзецца, скажам, абвал канструкцый, што немінуча прымусяць умяшчацца МАГАТЭ і ...НАТА. Новая аварыя аўтаматычна накладзецца на чарнобыльскую трагедыю, і ва ўсім будучы вiнаваціць кіраўніцтва Беларусі. Барані Божа, каб нешта падобнае адбылося! Ірацыянальнае ў мысленні і паводзінах мільёнаў беларусаў магло б узійць верх. Народ выйшаў бы на вуліцы. Пра “акцыю” ў Віцебску мы толькі што нагадалі. А пры “новым” раскладзе гэта ўжо быў бы не народ, а экзальтаваны, агрэсіўны і шматтысячны натоўп, справіцца з якім не пад сілу ніводнаму спецазнаўцу.

Толькі ва ўмовах незвычайнае моцы ўзрушэння масавай свядомасці (узрыў на Чарнобыльскай АЭС у 1986 годзе — галоўны адраўны пункт пры разбурэнні СССР!) і могуць прыйсці да ўлады ў Беларусі розныя казуліны.

— Згодны, але зменім тэму, — умяшпаўся ў развагі мой суразмоўца. — Выбачай, але чаму так сурова кіраўнік дзяржавы размаўляе са сваімі падначаленымі? Як слушаць міністра, што ён “лыка не вяжет” у тым ці іншым пытанні? Што ён жонцы скажа, вярнуўшыся дахаты?

— Мяне ніхто не ўпаўнаважваў адказваць за Прэзідэнта, але адмаўляць несумленна было б. Згадзіся, Беларусь жыве ва ўмовах пастаяннай і шчодрой праплачанай псіхалагічна-інфармацыйнай вайны. Як і Расія, між іншым. Справа не толькі ў Чачні. Гэты рэгіён — толькі крывава і зацяжны эпізод у дэталёва спланаванай аперацыі па разбурэнні ўсёй Расіі. Беларусь для расійскіх лібералаў і іх амерыканскіх аднамысльнікаў небяспечная сваёй сацыяльнай палітыкай. Чаго добрага і Расія возьме прыклад з Беларусі і стане на абарону жыццёва важных інтарэсаў не толькі абрамовічаў і патаніных, але ўсяго працоўнага люду. Пуцін адкрыта заявіў: нам аб’яўлена вайна. У Расіі яна гарачая, у нас “халодная”. А на вайне, як на вайне. Патрэбна пастаянная га-тоўнасць. Іншага не існуе. Калі той ці іншы міністр, заклапочаны ведамаснымі праблемамі, на нейкі момант нібы забывае прэсістэмны падыход да нацыянальнай бяспекі краіны, А.Лукашэнка прама перад тэлекамерай і нагадвае яму пра гэта, паказваючы народу, што сітуацыя пад кантролем, што нашы людзі і надалей могуць мірна і спакойна жыць і працаваць. Хіба не так? Што тычыцца тону размовы, лічу гэта справай густу. Расслабляцца ніхто не мае права.

— А што, акрамя АЭС, яшчэ ёсць “на-рыхтоўкі”?

— У выпадку прыходу да ўлады казулінных ад Беларусі як геапалітычнай адзінкі застануцца рожкі ды ножкі.

— Ты смяешся?

— Схадзі ў Міністэрства юстыцыі і пацікаўся: ці была спроба на пачатку 90-х зарэгістраваць Вялікае Беларускае Княства са сваім гімнам, гербам і г.д.? Была! Заходняе Палессе адышло б да Украіны — адсюль і спробы стварэння так званай “яцвяжскай” мовы. Адсюль і карта ў польскім ваенным часопісе, на якой заходнія беларускія гарады аднесены да зоны ўплыву польскага ...войска. Літоўцы ў масавым парадку таксама друкавалі карты, дзе гарады Ліда, Ашмяны і іншыя ў адначасе рабіліся літоўскімі.

— Ну ці мала вар’ягаў і дробных правакатараў. Я не ўпэўнены, што іх трэба браць пад увагу...

— Тады, калі ласка, адкажы мне на такое пытанне: чаму Папа Рымскі пра залічэнні да ліку святых Ю.Каліноўскага, аднаго з палічнікаў К.Каліноўскага, не запрасіў на адмысловую цырымонію нікога з нашых “свядомых”. Звяртаючыся да прадстаўнікоў Польшчы і Літвы, Папа сказаў: “Гэты святы ў роўнай ступені належыць абедзвюм вашым краінам”. Усё.Кропка. Ты чуў ці чытаў дзе-небудзь, каб “бел-чырвона-белыя” выказаліся пра гэты выпадак? Ідзе іх абурэнне? А на юбілейныя ўгодкі каранацыі князя Міндоўга у 2003-м годзе беларусаў у Вільнюс запрасілі? Не! І зноў праглынулі моўчкі. Нашы “адралжэнцы” гатовы праглынуць усё, што заўгодна, толькі б не ўтнявіць сваіх “дабрадзсяў”! Пераканаў?

— Здаюся.

— Тады, што ты можаш прапанаваць спадару Казуліну як урач?

— Дай яму мой адрас, а астатняе — урачэбная тайна.

Подпіс пад здымкам А.Казуліна:

“На здымку — А.Казулін, былы рэктар БДУ, які ўзначаліў чарговы “рух”.

Да ведама літаратараў і не толькі тых, што падпісаліся пад “адозвай”: пры А.Казуліне. У корпусе БДУ на вуліцы імя Карла Маркса падчас кіраўніцтва Казуліна ў калідоры былі вывешаны партреты славетных беларускіх пісьменнікаў. Некаторым з іх за тое, што стаялі на пазіцыях улады, замест вачэй прыляпілі бутэлекныя коркі — Івану Шамякіну (тады яшчэ жывому), Івану Чыгрынаву (нябожчыку). У далатак да ўсяго партреты апэцкалі яшчэ і нейкім брудам. Яны віселі на вачах соцень і соцень выкладчыкаў і студэнтаў ні дзень, ні два, а некалькі месяцаў! Пакуль група пісьменнікаў на чале з Генадзем Пашковым не прыехала ва ўніверсітэт і не спыніла гэта кашчунства. Ганьба, якую змыць немагчыма! І вы, казулінцы, пасля гэтага ўжо ўвесь народ у бездань спрабуеце падштурхнуць?

Сярод падпісантаў-казулінцаў — пісьменніца Вольга Іптава. Асабіста я гэтаму не здзіўляюся: затычка ледзве не ад усіх палітычных бочак. Апантанасць яе стане зразумелай, калі нагадаць такі факт. Мы некалі разам працавалі на Беларускам тэлебачанні. Я вёў перадачы “Спадчына” і “Вячоркі”. Вольга Іптава была галоўным рэдактарам Літаратурна-драматычнай рэдакцыі, я загадчыкам аддзела. Сталася так, што мы з рэжысёрам Міхаілам Ганкіным злавілі, што называецца, за руку аднаго з тэлевізійных начальнікаў, паэта, між іншым, на прысваенні чужых грошай. Вольга Міхаілаўна адвяла мяне ўбок і сказала: “Вячаслаў! Колькі нас, беларусаў, а мы яшчэ знішчаем адзін аднаго...” Каментарый патрэбны? А вось убачыць сярод падпісантаў Ніла Сымонавіча Глевіча я, пшыра кажучы, не чакаў. Ён адзіны з беларускіх пісьменнікаў-апазіцыянераў, які адкрыта ў свой час асудзіў бандыцкія напады амерыканцаў у Югаславіі. Значыць, мае нацыянальны гонар і на гранты яго не разменьвае. Апазіцыя ад “апазіцыі” — розніца...

Спадару ж Казуліну хочацца нагадаць: прапанаваўшы сябе ў публічныя палітыкі, трэба ведаць, што пры неабходнасці, а яна ўжо з’явілася, усё ваша сутнасца і асабістае без драбніцы перабольшвання і шальмавання, гранічна аб’ектыўна (без апазіцыі любая дзяржава закасацянее) будзе публічна паказана. Ката ў мяшку ў 2006-м годзе беларусы, мяркую, выбіраць не збіраюцца. І яшчэ. Перыяд, калі ўлады іншы раз цацкаліся з паасобнымі парушальнікамі закона (успомніце, як “адпусцілі” літаратара У.Някляева), на мой погляд, закончыўся.

Вячаслаў ДАШКЕВІЧ

Анатоль ЗЭКАЎ

Венікам па пісьменніках

Рыгор БАРАДУЛІН

Рыгор ушацкую зямлю
Наведвае не госцем —
Арэ Рыгор пяром раллю,
У барознах рыфмы росціць.

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

Хоць лямантуў, хоць памаўчы —
Дроў наламалі Ільчы.
Мы ўспамінаем сёння ўсіх.
Ды Анатоль Ільч — не з іх.
Бо то ж пры ім і разам з ім
Узняўся на вяршыню “ЛіМ”.

Генрых ДАЛІДОВІЧ

Заходнік Далідовіч Генрых
Клянецца ўсім без меры:
Яшчэ чакае прачытання
Ягоны “Жар каханья”.

Уладзімір НЯКЛЯЕЎ

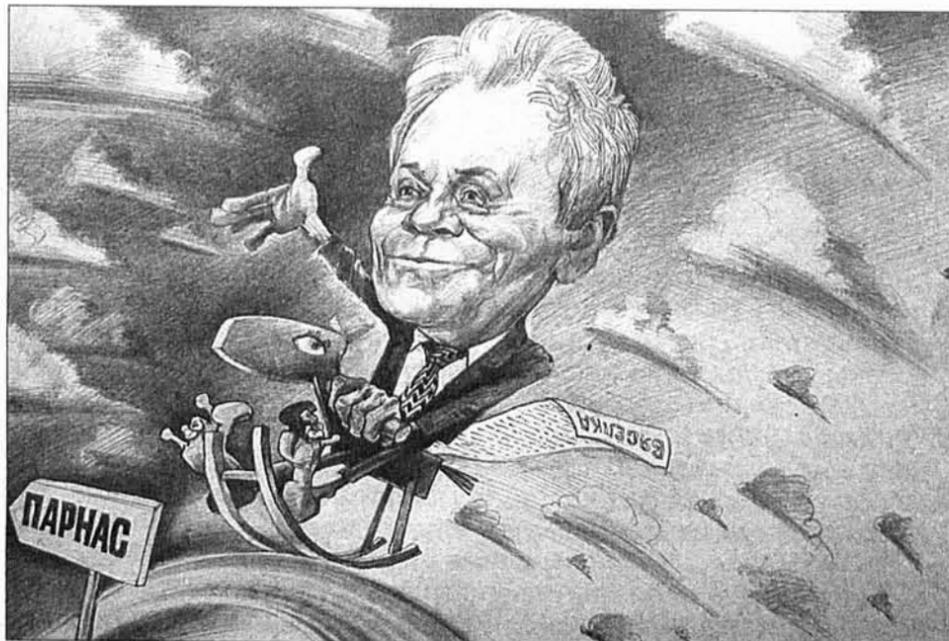
У многіх песнях Лучанковых
Чуваць яго рыфмабіццё.
Зрабіўшы гэта “Адкрыццё”,
Паэт паставіў “Знак аховы”.

Уладзімір СКАРЫНКІН

З аэрадрома ўзяўшы ўзлёт,
Ён прызямліўся на Парнас,
Бо што такое самалёт,
Калі прыцягвае Пегас.

Анатоль СЫС

Жыць не можа цішай.
Там, дзе ён — там гікі.
Калі мы не пішам,
Тады й СЫС вялікі.

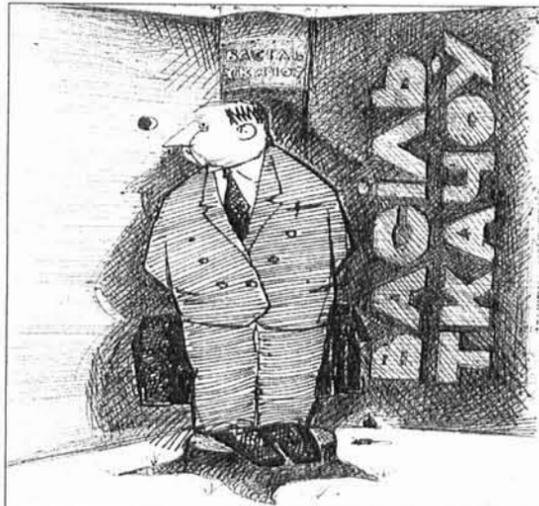
Уладзімір ЛІПСКІ

Ніколі не цугляў Пегаса —
Лічыў, што ў тым вялікі грэх,

Таму й на самы верх
Парнаса
Гарэзна па “Вясёлцы”
ўзбег.

В. Ткачову

На Прыпарнасці,
між карчоў,
На варце
Сам Васіль Ткачоў!!!
Глядзіць,
каб за яго паркан
Не трапіў
брыдкі графаман.

Шарж і эпіграма
Генадзя ГОВАРА

Кузьма КАМЕЛЬ

...Настрой у “Польмя”
вясёлы:
Клюе найлепей
у Міколы!

М. Мятліцкаму

Вагу уласнага радка
Вагой ён мераў шчупака.

Малонкі Паўла КАРПОВІЧА

Гісторыя натуральнасці: «сябры навукі» і «дысідэнт»

Галоўныя ідэалагічныя прыярытэты XVIII стагоддзя — асветніцтва, навук, розум. Дзеячы той эпохі лічылі, што рацыянальная арганізацыя эканомікі, палітычнага кіравання, абарона правоў і свабод чалавека павінна стаць агульнай справай усіх сапраўдных грамадзян — патрыётаў сваёй краіны. Вучэнне французскіх эканамістаў — фізіякратаў Цюргэ і Кандарэ — набыло шырокую папулярнасць у Рэчы Паспалітай, нават большую, чым у Францыі. Шырокі інтэлектуальны рух, створаны на грунце фізіякрытызму, тэорыі “натуральнага права”, застаўся не толькі ў філасофскіх творах таго часу, але і ў рэальных дзеях. “Паўлаўская рэспубліка” П.К. Бжастойскага, рэфарматарская дзейнасць А. Тызенгаўза ў Гродне, праца ў складзе Адукацыйнай камісіі Я. Храптовіча і каталіцкага біскупа І. Масальскага, праваабарончая дзейнасць праваслаўнага епіскапа Г. Каніскага — усё гэта сведчанні таго, наколькі трывалым і эфектыўным можа быць саюз навукі і філасофіі. Актыўная грамадская і палітычная дзейнасць нашых знакамітых суайчыннікаў ёсць прыкладам служэння свайму народу і сваёй краіне.

Прыхільнікі фізіякрытызму

Фізіякрытызм — кірунак грамадскай думкі XVIII стагоддзя, паводле якога фізічныя законы існуюць ва ўзаемадзеянні з грамадскімі і палітычнымі, таму менавіта з адзінства фізічнага, грамадскага і маральнага чыннікаў фарміруецца натуральны лад, а з яго, у сваю чаргу, вынікае натуральнае права.

Да самых паслядоўных прыхільнікаў фізіякрытызму належаў Яхім Лігавор Храптовіч (1729—1812), канцлер Вялікага княства Літоўскага з 1793 года, адзін з арганізатараў і актыўных дзеячаў Адукацыйнай камісіі.

Я. Храптовіч паходзіў з Наваградка, вучыўся ў Віленскай акадэміі. У наваградскім ваяводстве і сваіх маёнтках Шчорсы і Вішнева ён правёў аграрную рэформу ў адпаведнасці з ідэямі фізіякратаў, пабудаваў школу, бібліятэку з архівам (дзе было больш як 10 тысяч кніг, у тым ліку творы вялікіх філосафаў Старажытнасці), заснаваў у Варшаве “Таварыства сяброў навукі”.

Найбольш вядомыя працы

Храптовіча — “Пра штогадовае аднаўленне краіны” і “Пра натуральнае права”. У цэнтры ўвагі ягонай філасофіі — чалавек з усімі яго патрэбамі, інтарэсамі, правамі і абавязкамі; але задавальняючы ўласныя жаданні, чалавек павінен лічыцца з іншымі людзьмі. Натуральны лад Храптовіч разумее як спаталенне патрэб і прафесійную самарэалізацыю чалавека, што не прыводзіць да спробаў “заныць чужое месца”. Аднак калі чалавек не мае свабоды, бяспекі, уласнасці, ён робіцца ізгоем, непатрэбным сабе і грамадству, вырваным з заканамерных прырода-грамадскіх сувязяў. “Які ж ён можа мець абавязкі, не маючы правоў? Хіба прымусяць яго працаваць? Бо найбольш карысныя яго разумовыя здольнасці, кемлівасць не падпарадкоўваюцца прымуся”. Я. Храптовіч лічыў чалавека і ягоныя здольнасці галоўным інструментам вытворчасці. Асветніцкі гуманізм Храптовіча выявіўся ў павазе да асобы залежнага селяніна, прызнанні яго натуральных правоў, у цікавасці да творчасці простага народа.

Ігнацій Масальскі (1729—1794) — віленскі каталіцкі біскуп, які пад уплывам ідэй фізіякратаў на-

ват у сваіх пастырскіх пасланнях гаварыў пра неабходнасць палепшыць кіраванне гаспадаркай, рацыянальна апрацоўваць зямлю, будаваць дарогі.

Ён нарадзіўся ў сям’і гетмана ВКЛ Міхаіла Іосіфа Масальскага. Адукацыю і ступень доктара філасофіі і тэалогі атрымаў у Рыме. У 1762 годзе стаў членам Адукацыйнай камісіі Рэчы Паспалітай, адначасова застаўся распрадэжальнікам фонду публічнага выхавання ў Літве. Масальскі, як і многія іншыя дзеячы Рэчы Паспалітай XVIII стагоддзя імкнуўся ўдасканаліць сістэму адукацыі і палепшыць умовы жыцця простых людзей, падарваць волю прыгонным сялянам. Ён падтрымліваў непасрэдныя кантакты з французскімі асветнікамі, у прыватнасці — з Дзідро, уваходзіў у парызжскі гурток фізіякратаў, выступаў за парламенцкае кіраванне і рэспубліку.

Георгій, архіепіскап Магілёўскі

Рыгор Восіпавіч Каніскі (свецкае імя архіепіскапа Георгія) нарадзіўся 20 лістапада 1717 года ў горадзе Нежыне Чарнігаўскай губерні. Вучыўся ў Кіева-Магілянскай акадэміі, у 1745 годзе быў прызначаны там выкладчыкам красамоўства, затым — філасофіі. Крыху раней, у жніўні 1744 года пастрыжаны ў манашы ў Кіева-Пячорскай лаўры. З 1747 года — прафесар багаслоўя і філасофіі, прэфект акадэміі. З 1 жніўня 1751 года — архімандрыйт Кіеўскага Брацкага манастыра. З 30 жніўня 1752 года — рэктар акадэміі. 20 жніўня 1755 года быў узведзены ў ранг епіскапа Магілёўскага; прысутнічаў у 1762 годзе ў Маскве на каранацыі Кацярыны II. З 14 снежня 1772 года (пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай і далучэння беларускіх земляў да Расіі) стаў называцца епіскапам Магілёўскім, Мсціслаўскім і Аршанскім. У 1780 годзе распачаў будаўніцтва ў Магілёве кафедральнага сабора ў гонар прападобнага Іосіфа. У 1783 годзе ўзведзены ў сан архіепіскапа і прызначаны членам Свяцейшага Сінода. Памёр 13 лютага 1795 года; пахаваны ў Спаскай царкве Магілёва.

Г. Каніскі быў надзвычай роз-

набаковым чалавекам. Таланвіты настаўнік, ён здолеў ажыццявіць выкладанне акадэмічных дысцыплін. Будучы рэктарам акадэміі, выявіў сябе “тшчэльным і добрапорядковым правіцелем і учителем”. Ён пісаў лірычныя вершы, стварыў драму-маралітэ “Уваскрэшанне мёртвых”, распрацаваў курс філасофіі.

Трактат “Філасофія, што складаецца з чатырох частак і адпаведна чатыром здольнасцям уключае логіку, метафізіку, фізіку і этыку” быў напісаны на лацінскай мове і ўтрымліваў агляд спадчыны Арыстоцеля, Дэкарта, Спінозы. Каніскі дэманструе тут перакананасць у тым, што людзі ад прыроды здольныя спасцігаць наваколле, у гэтым дапамагае ім вывучэнне прыродазнаўства, у тым ліку — тэорыі Каперніка. На думку Каніскага, пазнанне звязанае з узбуджэннем, што звязвае орган пачуцця і мозг: узбуджэнне перадаецца па нервах з дапамогай анімальнага духаў. Цікавая і ягоная этыка: аплодненая гуманістычнымі ідэямі, яна ўтрымлівае чаркаметныя свецкія рысы (“...чалавек трэба шукаць у гэтым смертным жыцці тое, што з’яўляецца найвышэйшым лабром, а не чакаць яго на тым свеце”).

У 1757 годзе ён адкрыў у Магілёве школу для духавенства і абсталяваў пры архіепіскапскім доме друкарню, імкнуўся тым самым узняць агульны адукацыйны ўзровень праваслаўных святароў.

Сапраўдную вядомасць Каніскі набыў у сувязі са сваёй праваабарончай дзейнасцю. У 1762 годзе ён ад імені усіх дысідэнтаў Рэчы Паспалітай звярнуўся да Сінода (з’езд епіскапаў) са скаргай на рэлігійны ўціск дысідэнтаў.

Дарэчы, паняцце “дысідэнт” выкарыстоўвалася яшчэ з XVI стагоддзя, з часоў Рэфармацыі для абазначэння прыхільнікаў лютэранства, кальвінізму. Пасля ж заключэння Брэсцкай царкоўнай уніі ў 1596 годзе дысідэнтамі пачалі называць усіх, хто не прыняў унію, г.зн. праваслаўных. У XVIII стагоддзі дысідэнтамі называлі і праваслаўных, і пратэстантаў. Іх правы былі значна абмежаваныя яшчэ ў 1733 годзе, калі прынялі закон, паводле якога дысідэнт забаранялася займаць дзяржаўныя пасады. У 1765 годзе Каніскі выступіў перад каралём С. Панятоўскім з прававой

у абарону правоў дысідэнтаў. “Мы цалкам перакананы ў тым, што ты вярхоўнай уладай сваёй высакродна загадаеш вярнуць нам нашу першапачатковую свабоду”. Прамова гэтая прынесла Каніскаму еўрапейскую славу, была перакладзеная з лацінскай на англійскую, нямецкую, французскую мовы. Дзеля таго, каб даказаць законнасць сваіх патрабаванняў, ён даследаваў мноства гістарычных дакументаў і юрыдычных актаў. На падставе вывучанага матэрыялу напісаная праца “Правы і свабоды дысідэнтаў хрысціянскага веравызнання Каралеўства польскага і Вялікага княства Літоўскага...”. У гэтай рабоце ўхраналагічным парадку сабраны і пракаменціраваны ўсе заканадаўчыя акты, што сведчылі пра роўнасць правоў дысідэнтаў і католікаў у Рэчы Паспалітай, а таксама факты дыскрымінацыі насельніцтва адносна веравызнання. Сейм 1768 года вырашыў гэтую праблему, а Каніскі быў прызначаны членам змешанага суда для разгляду спрэчных пытанняў, што ўзніклі паміж дысідэнтамі і католікамі.

Пасля 1772 года частка беларускіх земляў апынулася ў складзе расійскай імперыі. Архіепіскап Георгій у сваіх творах 1770-х — 1790-х гадоў крытыкуе феадальную эксплуатацыю, прыгоннае права, дзейнасць дзяржаўных органаў і судоў, прыводзячы ў падтрымку словы з “Псалтыры” (псалом 118): “Буду гаворыць аб откровениях перед царями и не постыжусь”.

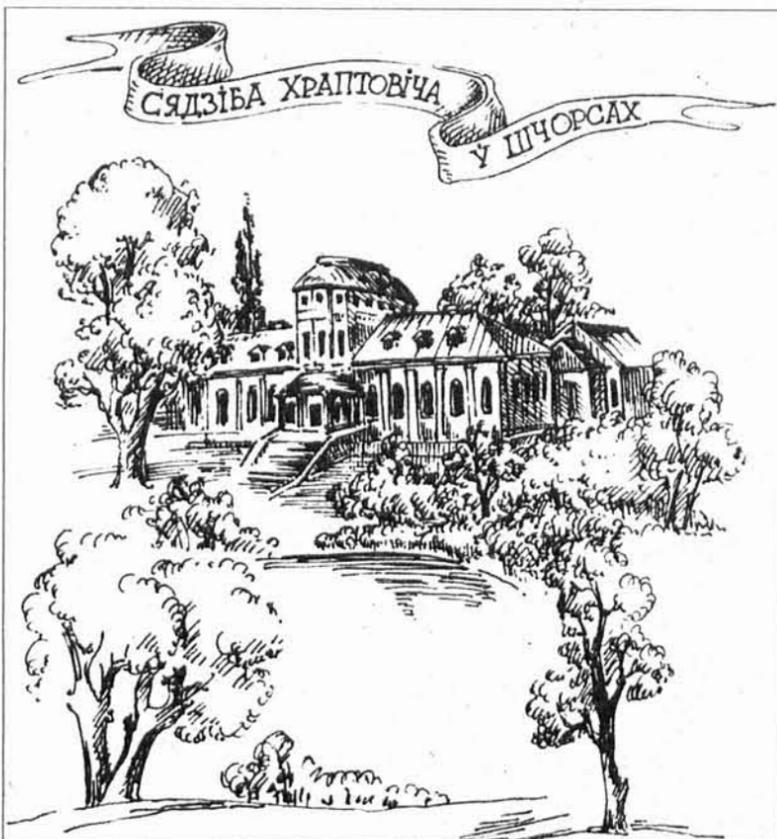
З думкаю пра набліжэнне смерці, Каніскі склаў духоўны заповіт і нават уласную эпітафію, якую загадаў выразаць на меднай дошцы і трымаў пры сабе:

Колыбель Нежин,
Киев мой учитель,
Я в тридцать восемь лет
сделался святитель.
Семнадцать лет
боролся я с волками.
А двадцать два, как Пастырь,
отдохнул с овцами.
За претерпенные труды
и непогоду,
Архиепископом и Членом
стал Синоду,
Георгий именем,
я из Конисских дому,
Коню подобен
бывал почтовому.
Сего тут падла
закрывает грешны кости.
Год семисотый
пятый девяностый.

Духоўная, філасофская, палітычная спадчына гэтага мыслара мае выключнае значэнне для сучаснасці. Ён — першы ў нашай гісторыі праваабаронца, сумяшчаў у сваёй асобе рысы рэлігійнага дзеяча і асветніка. У 1835 годзе ў Пецярбургу былі выданыя два тамы яго твораў. А. Пушкін пісаў, што “политические предложения Конисского имеют большую ценность”, а іх аўтар — адзін з самых “достопамятных мужей минувшего столетия”. Працы Каніскага дагэтуль з’яўляюцца ўзорам палітыка-рэлігійнай талерантнасці, плуралізму і высокай прававой культуры.

Наталія КУТУЗАВА

Фота забяспечана аўтарам

разнастайных парод сабак не рабілі. Больш таго, пасля раптоўнай хваробы адказнага за догляд жывёл А. Кіслейкі, харчаваннем сабак сталі займацца леснікі Нікорскага лясніцтва. Менавіта яны хутка заўважылі, што збалансаванае сабачае харчаванне, прывезенае з ЗША, цудоўна спажываецца хатнімі свіннямі. Таму яго залежы з неверагоднай хуткасцю разышліся па хлявах леснікоў. Калі А. Кіслейка прыйшоў на працу, яго сустрэлі худыя і недагледжаныя сабакі.

Нягледзячы на тое, што так і не атрымалася наладзіць у пушчы развядзенне сабак, камерцыйны ўсё ж давялося заняцца. Звязана яна была не з сабакамі, якіх у рэшце рэшт перадалі нацыянальнаму парку "Браслаўскія азёры", а з перапрацоўкай сусхойнах дрэў і арганізацыяй палявання.

Аперацыя "драўніна"

...Калі пушчу ператваралі ў нацыянальны парк, Упраўленне справамі Савета Міністраў Бе-

ла дасягнуць у вырабе моцнага напою небывалых поспехаў. Акрамя таго, што зелле гаюцца выключна з жытняй мукі, якая надае яму неверагодна мяккі смак, за доўгія гады вырабу самагону ў пушчы склаліся цэлыя дынастыі вытворцаў гэтага пітва. На мясцовых броварах не толькі дасканалася засвоілі сакрэты далікатнай вытворчасці, але і аберагалі гонар сваёй маркі ад канкурэнтаў.

Невыпадкова беларускі прадпрымальнік Яўген Будзінас набыў ліцэнзію на вытворчасць самагону і на працягу доўгіх гадоў частаваў ім шматлікіх турыстаў у сядзібе Дудуткі пад Мінскам.

А вось што тычыцца пчалярскай дзейнасці ў пушчы, разгорнутай таксама па ініцыятыве Ціцянкава, абмежавань яе не атрымліваецца і па сённяшні дзень. Між тым, вучоныя даўно папярэджваюць, што займацца пчалярствам на тэрыторыі запаведніка і нацыянальнага паркаў недапушчальна. Менавіта ў апошніх яшчэ захоўваюцца асобныя віды апельявацеляў, большасць з якіх

ЗАХАРАВА, 19

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарова, 19, Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва"; e-mail: minsk@lim.by
Адрас у Інтэрнэце — www.lim.by

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва» прымае да разгляду:

выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі;
выканае ўвесь спектр рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг;
арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў.
Вул. Захарова, 19,
тэл.: 284-79-65

Ліцэнзія на выдавецкую дзейнасць № 02330/0056810 ад 2 сакавіка 2004 года, выдана Міністэрствам інфармацыйнай Рэспублікі Беларусь.

Белавежская пушча — адзіная ў Еўропе

У Сусветную спадчыну...

14 снежня 1992 года на выязной сесіі ЮНЕСКА лясныя насаджэнні беларускай часткі Белавежскай пушчы былі ўключаны ў спіс "Сусветнай прыроднай спадчыны чалавецтва". Гэта першы прыродны аб'ект на тэрыторыі былога СССР, які атрымаў такі статус. Нават возера Байкал і камчатская Даліна гейзераў былі ўключаны ў названы спіс толькі праз чатыры гады. Дарэчы, каб трапіць у "Сусветную спадчыну", неабходна не толькі эстэтычная каштоўнасць аб'екта, але і непаўторныя элементы навуковай і культурна-гістарычнай уласцівасці. Такімі якасцямі, паводле меркавання экспертаў, у поўнай ступені валодае Белавежская пушча — апошні натуральны раўнінны змяшаны лес Еўропы.

Акрамя таго, у 1992 годзе Сусветны банк рэканструкцыі і развіцця вылучыў адзін мільён долараў на захаванне біялагічнай разнастайнасці пушчы. Эксперты банка, якія наведлі нацыянальны парк, адзначылі вялікую каштоўнасць яго драўняных парод, большасць з якіх даўно перайшла стогодую міжю, а таксама відавое мноства жывёл і раслін.

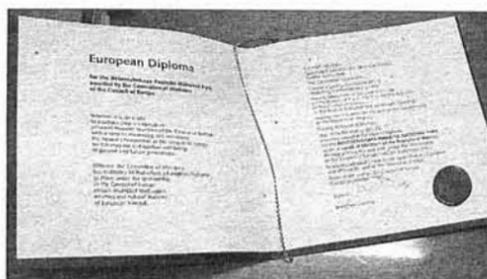
Нагадаем, што рашэнню аб выдзяленні Белавежскай пушчы такой значнай сумы грошай паспрыяла падпісанне яшчэ ў верасні 1992 года пагаднення паміж Рэспублікай Беларусь і Сусветным банкам рэканструкцыі і развіцця аб выдзяленні апошнім гранта Глобальнага экалагічнага фонду. На карысць гэтаму была і вялікая падрыхтоўчая праца Галоўнага ўпраўлення гаспадарчых службаў і запаведнікаў пры Савеце Міністраў РБ, Міністэрства лясной гаспадаркі, Дзяржаўнага камітэта па экалогіі, вучоных і спецыялістаў нацыянальнага парка "Белавежская пушча" і Нацыянальнай акадэміі навук РБ.

За чатыры гады даследаванняў, з 1992-га па 1995-ы, супрацоўнікі нацыянальнага парка здолелі не толькі пазнаёміцца з працай калег на тэрыторыі Беларусі і Польшчы, але і прайшлі стажыроўку ў некаторых замежных краінах. Пяць супрацоўнікаў парка прынялі ўдзел у міжнародным семінары па біябізнесу. У якасці лектараў выступілі спецыялісты з Заходняй Еўропы, ЗША, Канады і Паўднёвай Афрыкі. Было набыта сучаснае абсталяванне для навуковых даследаванняў. Аднак, самае галоўнае, за гэты час беларуская частка пушчы атрымала статус біясфернага запаведніка, які быў надданы ёй 3 снежня 1993 года.

Звычайная авантура

Не засталася занябанай і такая галіна дзейнасці нацыянальнага парка, як паляўнічы турызм. З гэтай нагоды распрацавалі праект прыстасаванай для палявання спецыяльнай гаспадаркі. З ЗША былі завезены два высокапародныя паляўнічыя сабакі-лабрадоры, якіх амерыканцы часцей называюць рэтрыверамі. Разам з сабакамі прыехаў і спецыяльны трэнер, які даваў кансультацыі супрацоўнікам паляўнічага аддзела парка адносна дгляду і ўтрымання жывёл. Між тым, хутка высветлілася, што завоз сабак з ЗША быў звычайнай авантурай. Па-першае, жывёл такой пароды дастаткова ў Мінску і ў суседнім з пушчай Брэсце. Па-другое, дастаўка іх самалётам у суправаджэнні трэнера абышлася парку ў значную суму, што не ўваходзіла ў планы.

Дарэчы, з лабрадораў і рэтрыверамі з самага пачатку адбылося шмат сумных прыгод. Раней развядзеннем паляўнічых сабак у пушчы ніхто не займаўся, таму асабістай розніцы ў харчаванні

ларусі пакінула яго за сабою. Для нацыянальнага парка гэта мела як станоўчае, так і адмоўнае наступства. З аднаго боку, ніхто не здолеў бы фінансаваць прыродаахоўную дзейнасць парку. А з другога — перавага заўсёды аддавалася гаспадарчай дзейнасці, а не навуковай. Больш таго, упраўленне старалася абмежаваць доступ у пушчу вучоных. Так, Інстытут заалогі АН БССР наогул адмовіўся ад даследаванняў у пушчы. "Толькі навуковыя супрацоўнікі разгорнуць сваю працу, — заўважаў тады дырэктар інстытута Леанід Сушчэня, — як тут жа іх выстаўлялі з пушчы. Тлумачылі гэта тым, што яны перашкаджаюць паляванню высокапастаўленых чыноўнікаў".

З пераходам нацыянальнага парка пад апекаванне Упраўлення справамі Прэзідэнта, туды была накіравана камісія, што займалася праверкай гаспадарчай дзейнасці, якая прывяла да вызвалення Сяргея Балюка ад пасады генеральнага дырэктара пушчы. Фармальнай жа прычынай сталі нібыта скаргі пушчанскіх супрацоўнікаў на шматлікія выпадкі злоўжывання дырэктарам службовым становішчам.

Аднак, быў у дзейнасці Балюка адзін нюанс, які прымуся прааналізаваць дзейнасць на пасадзе генеральнага дырэктара. Вядома, што ў пушчы праводзіліся экспертна-імпартныя аперацыі з драўнінай. 12 верасня 1990 года паводле распараджэння Міністэрства знешнеэканамічных сувязей СССР пушча была занесена ў Дзяржаўны рэестр знешнеэканамічных удзельнікаў. Больш таго, дырэктар Белавежскай пушчы надзяляўся паўнамоцтвамі кітаўту міністра якой-небудзь прамысловай галіны краіны.

Пазней, у 1991 годзе было створана сумеснае прадпрыемства "ВАС-БЕЛ", у якое на правах заснавальнікаў увайшлі, з аднаго боку, Балюк, а з другога — грамадзянін Польшчы Валянцін Васілюк. Меркавалася, што гэта прадпрыемства будзе праводзіць нарыхтоўку і распілоўку найбольш каштоўных парод дрэў, і пастаўляць драўніну і піламатэрыялы ў Польшчу.

Ліцэнзію на права вывазу лесапрадукцыі ў Польшчу Васілюк атрымаў 6 лістапада 1992 года. Для вывазу лесу праз размешчаны ў пушчы пагранпереход "Перароў-Белавежа" быў атрыманы дозвол у камандуючага пагранвойскамі Беларусі генерала Е. Бачарова. Аналагічны дозвол дала і польская пагранслужба. Але калі Упраўленне справамі Прэзідэнта ўзначаліў Іван Ціцянкаў, ён убачыў ва ўсіх аперацыях з продажам драўніны паўкрывальнае адценне, на што меліся, на яго погляд, даволі важкія прычыны. Быў нават зафіксаваны выпадак, калі ў драўніне пагранічнікі знайшлі кантрабанду — больш дзесяці прыбораў начнага бачання.

Ад самагонаварэння да пчалярства

Гэтым промыслам леснікі і мясцовае насельніцтва займалася яшчэ з царскіх часоў і здолее

ужо загінула ў акультурных ландшафтах. Акрамя таго, Беларусь падпісала ўжо міжнародную канвенцыю па захаванні біялагічнай разнастайнасці ўсіх відаў жывёл і раслін.

А ў 1991 годзе дырэкцыя парку заключыла кантракт з двума нямецкімі фірмамі "Таурус" і "Крайзэль" на прадмет селекцыйнага адстрэлу дзікіх жывёл. У кантрактах былі дэтална акрэслены ўсе пытанні, звязаныя з паляўнічымі мерапрыемствамі. З таго часу прэйскурант на паслугі і трафеі штогод пераглядаецца і ўзгадняецца. Падчас палявання замежныя госці карыстаюцца часцей за ўсё двума паляўнічымі базамі, якія размешчаны ў Камянюках (паўднёвая зона) і ў Свіслацкім лясніцтве (паўночная зона).

Забор з калочага дроту для... жывёл

Даследчыкі сцвярджаюць, што адной з цікавейшых тэм для вывучэння мог бы стаць уплыў пагранічнай агароджы на перамяшчэнне жывёл па тэрыторыі пушчы. Справа ў тым, што яшчэ ў 1980 годзе, калі грамадскі рух "Салідарнасць" дастаткова важна заявіў пра сябе, дзве часткі пушчы былі падзелены загародкай з калочага дроту, які перашкаджае буйным жывёлам пераадолюваць мяжу ў тым ці іншым кірунку. Выключэнне складаюць толькі ваўкі і рысі.

Між тым, наяўнасць агароджы ўнесла пэўныя карэктывы ў паводзіны жывёл як у беларускай, так і польскай частках пушчы. Многія капітныя сталі падыходзіць да яе як мага бліжэй, паколькі рух транспарту ў гэтым месцы і прысутнасць людзей былі мінімальнымі.

Але час мяняўся. На шматлікіх участках агароджа ўжо ледзь трымаецца. Рамантаваць яе няма сродкаў ні ў Мінска, ні ў Масквы, якая пабудавала драцяны плот.

Амаль адначасова з гэтым, Упраўленне справамі Прэзідэнта прызначыла на пасаду дырэктара нацыянальнага парка яго былога галоўнага ляснічага Яўгена Смактуновича. Варта адзначыць, што ён карыстаўся вялікай павагай у калектыве. Але ў маі 2001 года быў вызвалены ад займаемай пасады. Яму на змену прыйшоў былы дырэктар Прыпяцкага нацыянальнага парка Мікалай Бамбіза. Ён адразу сутыкнуўся са складанымі праявамі, якія былі выкліканы масавым высыханнем яловых насаджэнняў. Каб выправіць гэту сітуацыю, дырэктар абраў варыянт санітарнай вырубкі, нягледзячы на папярэджанні вучоных пра шкоднасць такіх захадаў. Хутка пад уплывам грамадскасці тактыка нарыхтоўкі драўніны вярнулася выключна да выбарачных вырубак.

Многія лічаць, калі спыніць вытворчую дзейнасць у Белавежскай пушчы, то лясная і паляўнічая гаспадарка разам з турысцкай інфраструктурай дадуць немалы прыбытак.

Зараз ні ў каго няма сумніву, што пушча здолее нармальна існаваць, калі да яе будуць ставіцца, як да нацыянальнай святыні не толькі вучоных, але і кіраўнікі ўсіх рангаў. Варта думаць не толькі пра прыбытак, а трэба накіроўваць намаганні на захаванне і папулярызацыю гэтага ўчастка першабытнага лесу, што дастаўся нам у спадчыну ад былых часоў.

Марына ЦЯРЭШЧАНКА,
Мікалай АНІПЧАНКА

Фота забяспечана аўтарамі

Кнігі можна набыць у Рэдакцыйна-выдавецкай установе "Літаратура і Мастацтва". Тэлефоны аддзела маркетынгу і рэкламнай дзейнасці: 284-79-65; (факс) 284-82-04.

Хасэ Аргэга-і-Гасет:

“Рэальнасць чалавека, чалавечасе ў чалавеку — гэта не яго цела і нават не яго душа, а яго жыццё, тое, што з ім адбываецца. Таму што ў чалавека няма прыроды, у яго ёсць... гісторыя.”

Ірына ЖАРНАСЕК.
“Будзь воля твая” (раман; Мінск, “Про Хрысто”, 2004, рэдактар К.Ляўко, мастак Ул.Вішнеўскі, 2500 ас., 432 стар.)

Ірына ЖАРНАСЕК, калі я не памыляюся, напісала свой першы раман. Даволі аб’ёмны, створаны на дакументальнай аснове. Галоўныя яго героі — сапраўдныя гістарычныя асобы — падлазны пад сваімі імёнамі. А вядзецца ў рамане гаворка пра адну з трагічных старонак беларускага жыцця — росіцкую трагедыю, гераічнымі ахвярамі якой сталі бласлаўленыя айцы марыяне Антоні Ляшчэвіч і Юры Кашыра. У лютым 1943 года фашысцкія карнікі сумесна са сваімі латышскімі халуямі спалілі мястэчка Расіца разам з большасцю яе жыхароў, сярод якіх былі дзеці і названыя вышэй айцы марыяне. (Дарэчы Папа Рымскі абвясціў айцоў Ляшчэвіча і Кашыру **бласлаўнымі**.)

Пра тое, як адбылася гэтая трагедыя, пра паводзіны жыхароў вёскі, каталікоў-беларусаў, падчас драматычнай сітуацыі, пра вялікую моц чалавечага духу і непакісную веру двух святароў і распавядаецца ў вострасюжэтным рамане тэлевідэа і пісьменніцы з Наваполацка Ірыны Жарнасек. Асабліваю інтрыгу ў экстрэмальны, хоць і прасталінейны сюжэт твора ўносіць тэма дзіцячага трагедыйнага выраку і псіхалагічна калізія выратвання айцом Антоні сяцёр эўхарыстака...

Ясны, цёплы і даходлівы, я сказаў бы, жаночы стыль пісьма дазваляе аўтару поўна і глыбока раскрываць як характары галоўных герояў, так і дзеючых асоб другога плана, а таксама — без ускосных напластаванняў — наўпрост выяўляць іх душэўны і псіхалагічны стан у часе складаных (гібельных і жыццывырашальных) сітуацый.

Кожная частка рамана (а іх тры) адкрываецца вершаваным эпіграфам з твораў трох знаных беларускіх паэтаў (Я.Янішчыц, Л.Геніюш і Н.Арсенневай), і падобныя яны (цытаты) з добрым густам і шматзначным падтэкстам, як, скажам, чатырохрадкоўе з верша Л.Геніюш да другой часткі твора:

*Глянь на рэкі — то нашыя слёзы,
на зямельку — то наша кроў,
дзе ёсць красак найбольш пры дарозе,
там ціхія равы змагароў.*

А пачыналася драма з прыходу ў 1939 годзе ў заходнебеларускае мястэчка Друя савецкіх чырвонаармейцаў, якія адразу ж пачалі вынішчаць “опіум народа” — хрысціянскую веру. Пасля канчатковай грубай разборкі з чырвоназорымі цемрашаламі айцец Антоні “правёў рукой па твары, вяртаючы сябе да рэальнасці, нізка схіліў галаву, адвітаўся з Тым, Хто трымаў яго тут увесь гэты час, і прамовіў словы, якія часта казаў на гэтым месцы і якія неслі для яго найвышэйшы сэнс:

— Будзь воля Твая.

*Падняўся і паволі пайшоў насустрач таму,
што чакала яго за дзвярыма”.*

А чакала яшчэ страшнейшае — вайна. Фашысцкія вышкі не шкадавалі чужога жыцця ўвогуле. Яны спалілі вёску і яе жыхароў, пазганяўшы іх у розныя будовы. (Якое духоўнае блізкасць з іх боку — надпіс на бляхах армейскіх рамяню: “Got mit uns” — “З намі Бог”!) Айцы марыяне прасілі-перамаўлялі з нямецкімі афіцэрамі наконт выратвання дзяцей і сяцёр эўхарыстака. Апошніх, таксама некаторых дзяцей уратаваць усё ж удалося. Самім айцам прапанавалася *спагада* — застацца жыць. Але яны пайшлі ў пякельны агонь разам з людзьмі, узносячы малітвы за іх жыцці Усемагутнаму Богу...

“Клубастыя барвяныя хмары плылі над Расіцай, быццам хтосьці нябачны гнаў іх перад сабой. Здалося раптам: у густых клубах адной плыла постаць чалавека ў сутане. Моцна заплішчыў вочы (айцец Юры — ЛеГал) і... нібы

наяве ўбачыў заўсёды спакойны твар свайго брата Антонія. (...) Плакаў. І не меў сілы падумаць пра тое, якой смерцю загінуў ягоны верны брат. Агонь... Напэўна, гэта быў агонь... (...) Гарэла Расіца, і плакаў па ёй снег. А людзі не тушылі вялікага пажару, не плакалі, не крычалі, не спрабавалі хоць бы штосьці выхапіць з ненажэрнага полымя. Не было каму ратаваць Расіцу. Мясцэчка падзялілася на тых, чые целы даглыталі ў агні, а іхнія душы ўзносіліся ў нябесную высь, і на тых, што сядзелі ў замкнёным касцёле і па злавесна-чырвоным зарыве, што міталася ў вокнах, маглі толькі здагадвацца пра тое, што дзеялася...”

Гэта развязка рамана. Яго трагічны апафеоз. Таму ў эпілогу твора пісьменніца, вяртаючыся ў сённяшні дзень, яшчэ і яшчэ раз ненавязліва падкрэслівае лагічна выпакутаваную думку: “Не мае права Расіца жыць цяпер нягодна, бо гэта была б абраза тых, хто тут загінуў”.

Шчымымі смутак ахоплівае маё стомленае сэрца пры гэтых праведных словах, бо ведаю: “ўсё вяртаецца на кругі своя”. І яшчэ, як знарочная асацыяцыя, наварочваюцца помныя словы Міхася Стральцова з яго несьмяротнага “Смалення вепрука”: “Ёсць, на жаль, рэчы непадладныя нам, але ж ёсць і суцяшэнне, ёсць і надзея. У таго, хто бярэ ў рукі пяро, надзея ёсць таксама. О, паэт да таго ж бывае яшчэ крыху забавонным. Найўны, ён хоча перамагчы сапраўднасць, ён хоча верыць: я засцярогся ад бяды — бо сказаў”.

Не буду рабіць асабістых наўмысна прыдзірлівых абагульненняў наконт мастацкіх якасцяў рамана, але мімаходзь заўважу, што нягледзячы на яго перагружанасць бытавой маментальнай фактурай і журналісцкім “уборыстым почыркам” у падыходзе да спрадвечнай тэмы боскага і сатаніскага, чалавечага і нялюдскага, адчуваецца рука вопытнай пісьменніцы і дабрадзейнай жанчыны — зямнога творцы, адным словам. Спадзяюся, што лёс *намоленай* кнігі складзецца, у адрозненне ад яе герояў-ахвярнаў, найлепшым чынам.

Аляксандр ЧУБАРАЎ.
“За огненной рекой” (вершы; Мінск, УП “Технопринт”, 2004, адказы за вышук А.Аношка, 200 экз., 108 стар.)

на, нельга сказаць, што аўтар за глабальным і лёсавырашальным не заўважае сучасных калізіяў жыцця. Афарыстычнасць ягоных строф ладуецца на чатырох вуглавых камянях чалавечай мудрасці: любові, веры, дабры і справядлівасці. Але і гэты *Тытанік* у пошуках ісціны час ад часу садзіцца на рыфы нянавісці, натыкаецца на айсбергі зла, хлусні, прадажнасці і недаверу.

*Прибывает мёртвая вода,
Исчезает дальнее, дневное...
Тёмное, мёртвящее, чужое...
Говори,
Пока вода
Угорла.*

А Чубараў намагаецца вызначыць шлях да адзіна магчымай ісціны, стаячы на раздарожжы асабістага жыцця (*налева пойдзеш — смерць знойдзеш, направа павернеш — галаву звернеш, а пойдзеш проста — выйдзеш да пагоста*). Таму парадаксальнае мысленне ў гэтым выпадку — адзіна правільны выхад з гібельнай сітуацыі.

*“Да будет!” — Бог сказал
И — появилось!
“Не может быть!” —
Воскликнул человек.*

І ўсё ж, спаваючы прагматычным пошукам паэтычнага *сябвыражэння* А.Чубарава, адзначым, на фоне лаканічнай яснасці яго пісьма, метафарычную ломкасць парадкоўнай строфікі і аднастайнасць формы (кароткага афарыстычнага свабоднага верша). Зрэшты, каб пачуць рэха вечнасці іншым разам дастаткова і *кароткага дыхання*:

*Смотрим друг на друга
Небо и я...
Я вопрошаю Небо:
Кто — я?*

*Оно отвечает:
Кто — я?..*

У некаторых вершах А.Чубарава ўгадваюцца

матывы вядомых рускіх паэтаў Ю.Кузняцова (“Золотая стрела улетела/ И оставила чёрную тень”) і А.Чухонцава (“На “последней странице”/ Ты всех — воскресишь”).

І ўсё ж, я думаю, што паэзія — у класічным яе разуменні — павінна быць *пазнавальнай* сама па сабе, як дыямент у грудзе сучасных літаратурных *жанраў* (нават А.Разанаў дае назвы сваім эксперыментальным літаратурным тэкстам: *версеты, вершаказы, пункціры*, разумеючы свой наўмысны, хоць і натуральны для яго творчай натуры, адыход ад *кананічнай* Паэзіі як такой). Ды і ў штодзённым жыцці А.Чубарава трэба паспрабаваць абрынуцца ў вір глыбокіх чалавечых страасцей, а не прытворна задыхацца на паверхні люстраной плыні ў агульнавядомых літаннях. Так, кожны Паэт — індывід, і ўсё ж — *створаны па вобразе Яго*. Але найпершы Паэт той, хто кажа новае слова, праз якое выяўляюцца новыя думкі, пачуцці і вызнанні... Пакутны і, найчасцей, трагічны вырак. Аднак іншага не дадзена. Кім? Тым, Хто сказаў вечнае Слова і адорвае талантам тых, хто павінен абнаўляць слова зямное.

*Мучительно...
Но есть ли путь короче
К Тебе,
Чем — жизнь?..*

Паўнакроўнага бунтарнага жыцця і хацелася б пажадаць А.Чубарава дзеля *рэалізацыі* (прашу прабачыць за празаізм) яго пакутна-духоўнага шляху ў Паэзіі.

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР

Анатоць
КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная рада:

Алесь ГАЎРОН
намеснік
галоўнага рэдактара,
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Віктар КАВАЛЁЎ,
Янка ЛАЙКОЎ
Ірына ШАЎЛЯКОВА
Наталля ЯКАВЕНКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

АДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-81-53
паэзіі, літаратурнага жыцця,
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы — 284-66-73
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-81-53
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

Электронны адрас:
e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце —
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылання на “ЛІМ”.
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэзюмэ.
Паэзія рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.
Набор і вёрстка
камп’ютэрнага цэнтра
РВУ “Літаратура і Мастацтва”

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
“Выдавецтва
“Беларускі Дом друку”
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Нагляд 2976
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
23.03.2005 у 11.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
“Літаратура і Мастацтва”

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 340

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ПРАЦЯГВАЕЦЦА
ПАДПІСКА
НА І ПАЎГОДДЗЕ
2005 ГОДА!

«Літаратура і мастацтва»

Індывідуальная (індэкс — 63856)
на 1 месяц — 3500 руб.
на 3 месяцы — 10500 руб.
Ведамасная (індэкс — 638562)
на 1 месяц — 4800 руб.
на 3 месяцы — 14400 руб.
Льготная (індэкс — 63880)
на 1 месяц — 3800 руб.
на 6 месяцаў — 22800 руб.

«Малодосць»

Індывідуальная (індэкс — 74957)
на 1 месяц — 3300 руб.
на 3 месяцы — 9900 руб.
Ведамасная (індэкс — 749572)
на 1 месяц — 4500 руб.
на 3 месяцы — 13500 руб.
Льготная (індэкс — 00731)
на 1 месяц — 3500 руб.
на 6 месяцаў — 21000 руб.

«Польмя»

Індывідуальная (індэкс — 74985)
на 1 месяц — 3200 руб.
на 3 месяцы — 9600 руб.
Ведамасная (індэкс — 749852)
на 1 месяц — 4200 руб.
на 3 месяцы — 12600 руб.
Льготная (індэкс — 00727)
на 1 месяц 3500 руб.
на 6 месяцаў — 21000 руб.

«Всемирная литература»

Індывідуальная (індэкс — 74863)
на 2 месяцы — 3500 руб.
на 4 месяцы — 7000 руб.
Ведамасная (індэкс — 748632)
на 2 месяцы — 4500 руб.
на 4 месяцы — 9000 руб.
Льготная (індэкс — 00729)
на 2 месяцы — 3800 руб.
на 6 месяцаў — 11400 руб.

«Нёман»

Індывідуальная (індэкс — 74968)
на 1 месяц — 3200 руб.
на 3 месяцы — 9600 руб.
Ведамасная (індэкс — 749682)
на 1 месяц — 4200 руб.
на 3 месяцы — 12600 руб.
Льготная (індэкс — 00728)
на месяц — 3500 руб.
на 6 месяцаў — 21800 руб.